

SVENSK
LITTERATURS
SPRIDNING
I VÄRLDEN

Andreas Hedberg

RAPPORT FRÅN
SVENSKA FÖRLÄGGAREFÖRENINGEN

SVENSK
LITTERATURS
SPRIDNING
I VÄRLDEN

Andreas Hedberg

Andreas Hedberg är forskare i litteraturvetenskap vid Avdelningen för litteratursociologi, Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet samt lektor i litteraturvetenskap vid Institutionen för språk, litteratur och interkultur vid Karlstads universitet. Han är en av deltagarna i forskningsprogrammet *Cosmopolitan and Vernacular Dynamics in World Literatures*, finansierat av Riksbankens Jubileumsfond och med säte vid Stockholms universitet, där han särskilt arbetar med svensk skönlitteratur i översättning till franska. Om svensk litteratur i utlandet har han tidigare publicerat uppsatserna "Språk, genrer, författare. Sökningar i Kungl. bibliotekets bibliografi *Suecana Extranea*" (2012), "Ett unikt kulturflöde. Den svenska skönlitteraturens väg till Frankrike" (2015), "The Knife in the Lemon: Nordic Noir and the Glocalization of Crime Fiction" (2017) och "Swedes in French: Cultural Transfer from Periphery to Literary Metropolis" (2018).

Kontakt

Välkommen att kontakta oss för mer information om bokbranschen och marknaden. Svenska Förläggareföreningens rapporter finns att ladda ned från www.forlaggare.se.

Svenska Förläggareföreningen

Tel. 08-736 19 40

E-post: info@forlaggare.se

www.forlaggare.se

VD Kristina Ahlinder, 070-769 84 45, kristina.ahlinder@forlaggare.se

© Rapportens författare och Svenska Förläggare AB

Stockholm oktober 2019

ISBN: 978-91-985733-1-2

Innehåll

Förord	5
Inledning	7
Vad betyder siffrorna? Några jämförelser	9
Svensk litteratur i översättning. En kort historik	14
Mest översatta författare	20
Litteraturens färdvägar	24
Vilka typer av litteratur är mest populära utomlands?	27
Vilka är agenterna?	29
Litteraturexportens infrastruktur	33
Vad behöver göras?	41
Slutord	43
Källor och litteratur	45
Intervjuer	47
Referenser	48

Förord

I SVERIGE HAR VI SAKNAT statistik över hur stor litteraturexporten är, det vill säga hur många kontrakt om utgivning som skrivs med utländska förlag inom olika genrer och hur mycket pengar dessa inbringar till Sverige. Under 2019 kunde vi emellertid för första gången presentera en sådan statistik. Detta blev möjligt genom ett nära samarbete dels med förlagens interna agenturer, dels med de fristående litterära agenterna. Nu vet vi att den sammanlagda intäkten från royalty och förskott under 2018 landade på nära 340 miljoner kronor och omfattar nära 2 500 titlar.

För att bättre förstå vilka faktorer som har bidragit till den svenska litteraturens goda position i världen idag – och hur det kan bli möjligt att bibehålla den positionen framöver – är det viktigt att förstå hur vi nådde dit. Vi har därför bitt Andreas Hedberg, doktor i litteraturvetenskap, att i den här rapporten beskriva den utvecklingen. Andreas ger också en beskrivning av utlandsförsäljningens utveckling i ekonomiska termer och statistik över de mest översatta författarna, litteraturens färdvägar ut i världen, marknadens aktörer, vad som görs idag i fråga om statliga stöd med mera och vad som behöver göras för att vi ska upprätthålla Sveriges litterära position i världen. Vi är mycket tacksamma över samarbetet med Andreas vilket nu resulterat i den här rapporten.

Det är naturligtvis viktigt för bokbranschen att kunna visa betydelsen av att svensk litteratur sprids i världen, både för författare och förlag, i form av intäkter och erkännande, men också i jämförelse med andra kreativa branscher. Bättre faktaunderlag vad gäller svensk litteraturs spridning i världen ger också branschen vassare verktyg i samtal och förhandlingar med politiker och myndigheter kring frågor som rör branschens möjligheter till fortsatt utveckling.

Att svensk litteratur sprids, och under lång tid har spridits, i världen är på många sätt betydelsefullt. Litteraturen berättar något om vårt land och gör det intressant som turistmål. När svensk litteratur sprids förmedlas också svenska värderingar kring demokrati, jämställdhet, mångfald, alla människors lika värden med mera. Svensk litteratur sprider som ringar på vatten också andra former av kreativa uttryck. Till exempel blir svenska böcker i allt högre grad till film och tv-serier som når långt ut på den internationella marknaden.

Sverige har sedan länge en stark position i världen när det gäller litteratur. Men ska den positionen vara möjlig att upprätthålla är det viktigt att Sverige underlättar för förlagen att investera i och ge ut böcker. Litteraturstödet är viktigt men utbyggda stöd för översättningar med mera, som ökar möjligheterna för den

FÖRORD

svenska litteraturen att konkurrera med inte minst våra nordiska grannländer, är i det här sammanhanget också av central betydelse. Svenska institutet arbetar med att säkerställa att svenska lärs ut på universitet runt om i världen så att översättare som kan översätta direkt från svenska finns, vilket naturligtvis också är viktigt.

På bokmässor runt om i världen måste svenska böcker även i fortsättningen väcka intresse hos förlag som ser potential och relevans i dem. Därför är det också viktigt att agenter och förläggare har praktiska möjligheter till många och nära kontakter med förlag över hela världen.

Stockholm i oktober 2019

Kristina Ahlinder, direktör

SVENSKA FÖRLÄGGAREFÖRENINGEN

Eva Gedin, ordförande

SVENSKA FÖRLÄGGAREFÖRENINGEN

Inledning

”I VÄRLDENS ÖGON [...] måste en översättning från svenskan påminna om en exotisk turist som kommit på ett flyktigt besök. Oftast väcker den på sin höjd ett välvilligt kuriosaintresse.” Så skriver litteraturvetaren Ingemar Wizelius i inledningen till sin uppsats ”Svensk litteratur utomlands” (1969).¹ Det är en beskrivning som är lätt att känna igen. Ofta sägs att svenskan är ett litet språk, och att detta är ett problem för den svenska litteraturen på översättningsmarknaden. Wizelius konstaterar att ett litet språk alltid är ”något av ett fängelse för dem som är beroende av det”.²

Denna återkommande bild av Sverige, svenskan och den svenska litteraturen är emellertid starkt förenklad och bör nyanseras åtskilligt. Den svenska litteraturen, liksom andra litteraturer, är mångsidig. Vissa verk och författarskap har blivit globala succéer medan andra har misslyckats totalt i översatt form. De författare som har blivit framgångsrika i Sverige är inte alltid framgångsrika i översättning och vice versa. Dessutom har mycket hänt under det dryga halvsekel som har gått sedan Wizelius skrev sin uppsats.

Vi lever idag under en framgångsperiod för den svenska litteraturen. Aldrig tidigare har så mycket svensk litteratur översatts till andra språk. Den svenska litteraturexporten, definierad som de totala inkomsterna från försäljning av rättigheter för utgivning av svenska upphovsmäns litterära verk i utlandet (på detta specifika sätt kommer den också att definieras i hela denna rapport), uppgick under år 2018 till drygt 336 miljoner kronor. Den siffran har tagits fram av Svenska Förläggareföreningen tillsammans med de litterära agenturerna, närmare bestämt 19 svenska agenturer och 3 utländska, som för första gången har samarbetat på detta sätt. Jämfört med en tidigare uppskattning som Svenska Förläggareföreningen gjorde 2008 har litteraturexporten mer än tredubblats under de senaste tio åren.

Den faktiska exporten av litteratur är större än de siffror för rättighetsförsäljning som här anges; uppgifterna från de litterära agenterna är alltså att betrakta som minimisiffror. Enkätsvaren synliggör till exempel inte den rättighetsförsäljning som sker på andra sätt än via agenter. Inte heller berör de den fysiska export av böcker på svenska som sker till främst våra grannländer (att böcker på svenska köpes och läses i länder som Norge och Finland har förstås också betydelse för den svenska förlagsbranschens omsättning och för bilden av Sverige i utlandet). Översättning av äldre litteratur som inte längre omfattas av förlagens äganderätt ger inte heller några avtryck i enkätsvaren.

Ökningen har förstås stor ekonomisk betydelse för den svenska förlagsbranschen, men spridningen av svensk litteratur bidrar också till att forma bilden av Sverige i utlandet. Synliggörandet av svensk litteratur i världen kan därför få konkreta effekter på Sveriges politiska och ekonomiska liv. Det statliga stödet till svensk litteratur i översättning kan delvis förstås som ett sätt att marknadsföra Sverige som ett varumärke, med den slutgiltiga förhoppningen att detta ska generera rena vinster för Sverige och svenska företag. När verk av svenska författare översätts innebär det också att de blir delaktiga i det internationella samtalet om litteratur. Därmed får de möjlighet att bidra till den ständigt pågående förhandlingen om litteraturens identitet och kvaliteter. På detta sätt berör litteraturexporten såväl ekonomiska och politiska som litterära frågor. Mot denna bakgrund är det väsentligt att förstå hur och i vilken form som svensk litteratur når ut i världen.

Syftet med denna rapport är att bidra till en sådan förståelse. Allra först analyseras resultatet av Förläggareföreningens enkät, som relateras till den svenska bokbranschen i stort och till en annan svensk exportsuccé, det så kallade svenska musikundret. En kort historisk genomgång visar sedan vilka typer av svensk litteratur samt vilka svenska författare som har blivit framgångsrika utomlands. I rapporten visas också vilka språk som svensk litteratur oftast översätts till, samt vilka litterära teman som har varit och är mest attraktiva på översättningsmarknaden. De litterära agenternas roll och historia diskuteras, liksom andra aktörer som tillsammans utgör ett slags litteraturexportens infrastruktur. Slutligen diskuteras frågan om vad som bäst kan gynna den svenska litteraturexporten i framtiden. Även om den svenska litteraturexporten under det senaste decenniet har utvecklats på ett mycket positivt sätt finns det ingenting som säger att framgångarna kommer att vara lika stora i framtiden. Översättningsvetenskapen visar hur litteratur från olika länder kan uppleva både storhetstider och djupa svackor.³ Endast den som har goda kunskaper om översättningsmarknadens logik är väl skickad att möta både med- och motgångar.

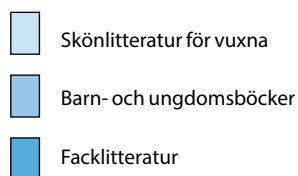
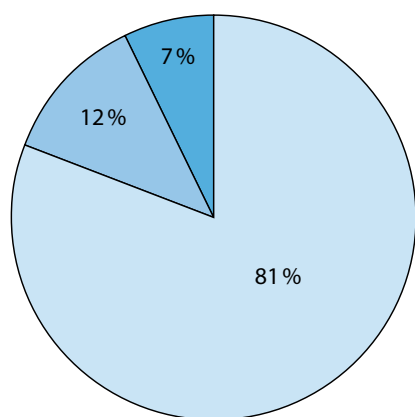
Vad betyder siffrorna?

Några jämförelser

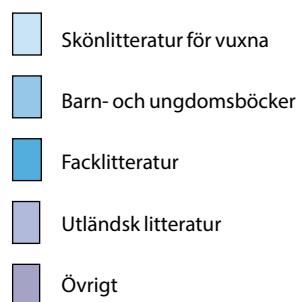
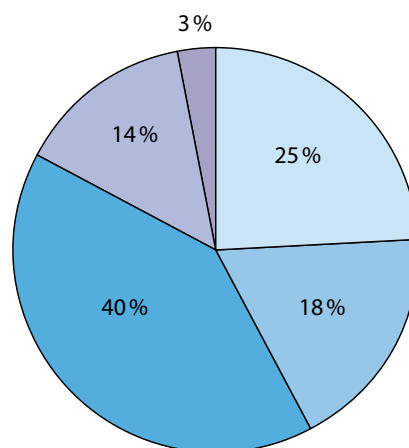
HANDELN MED UTRIKESRÄTTIGHETER till svensk litteratur inbringade enligt resultatet av Svenska Förläggareföreningens enkät totalt 336 460 231 kronor under år 2018. Skönlitteratur för vuxna stod för 273 722 868 kronor (drygt 81,3 procent) medan barn- och ungdomsböcker stod för blygsammare 40 698 623 kronor (12,1 procent) och facklitteratur för 22 038 740 kronor (6,5 procent).

Dessa procentsatser kan jämföras med motsvarande andelar för bokförsäljningen i Sverige under samma år. Där stod böcker i kategorierna svensk skönlitteratur samt deckare och spänning (det vill säga svensk skönlitteratur för vuxna) för 24,3 procent och barn- och ungdomslitteraturen för 18,3 procent av försäljningen (räknad i kronor). Kategorin ”utländsk litteratur” (i olika genrer) stod för 14,3 procent. Facklitteratur (inklusive kategorierna populär facklitteratur, humaniora och mat och dryck) stod för 40,1 procent av försäljningen.⁴ (Dessa siffror inkluderar dock inte försäljning av digitala abonnemangstjänster.) Jämfört med intäkterna för bokförsäljningen i Sverige kommer alltså litteraturexportens intäkter i betydligt högre grad från skönlitteraturen.

Rättighetsförsäljning i kronor (2018)

Bokförsäljningen i Sverige i kronor (2018)

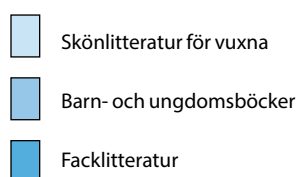
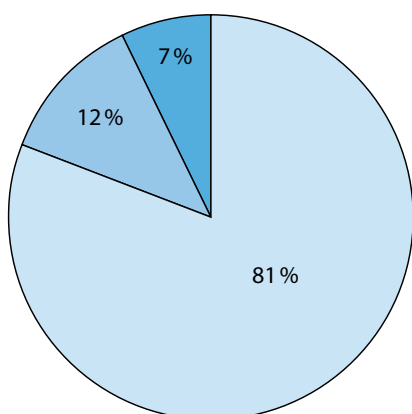

VAD BETYDER SIFFRORNA? NÅGRA JÄMFÖRELSE

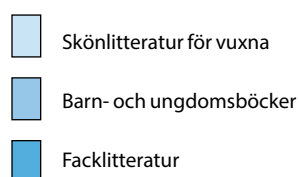
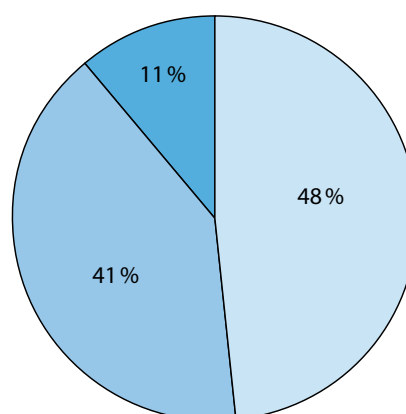
Under våren 2019 skickade Svenska Förläggareföreningen ut en enkät till 26 olika litterära agenturer. Av dessa var 5 baserade utomlands och representerade svenska författare. Syftet med statistikinsamlingen var alltså främst att få en uppfattning om dels hur mycket pengar den svenska litteraturexporten årligen inbringar till Sverige, dels om hur många olika titlar/kontrakt den årligen omfattar. Totalt inkom 22 svar varav 3 från de utländska agenturerna. Uppskattningsvis omfattar svaren 95 procent av all försäljning från Sverige under 2018.

Om man istället tittar på antalet kontrakt gällande översättningsrättigheter stod skönlitteraturen för 1 199 (48,5 procent) av totalt 2 469 stycken, barn- och ungdomsböckerna för 1 006 (40,7 procent) och fackböckerna för 264 stycken (10,7 procent). Barn- och ungdomslitteraturen stod alltså för fyra av tio kontrakt men bara för en dryg tiondel av intäkterna. Utrikesrättigheterna för barn- och ungdomsböcker är med andra ord betydligt billigare (40 700 SEK per kontrakt) än motsvarande rättigheter för vuxenböcker (228 300 SEK per kontrakt) och för fackböcker (83 500 SEK per kontrakt).

Rättighetsförsäljning i kronor (2018)

Rättighetsförsäljning, antal kontrakt (2018)

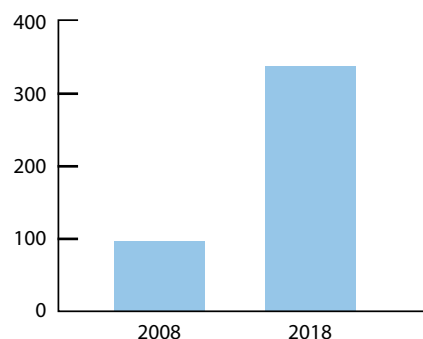
Att barn- och ungdomsböcker genererar mindre intäkter beror i sista hand på att de är billigare att köpa i bokhandeln. Det är på dessa låga priser som royalty för översättningar baseras. Samtidigt är tryckning av framför allt bilderböcker (liksom av illustrerad facklitteratur för både vuxna och barn) dyrare än tryckning av romaner. Detta innebär förstås att marginalerna blir betydligt mindre, även om samproduktioner (där utgåvor på flera olika mål språk trycks samtidigt) kan reducera kostnaderna avsevärt. Låga priser och små marginaler är också viktiga skäl till att budgivning om rättigheter för barnböcker är relativt ovanliga, samtidigt som de fristående agenturerna sällan intresserar sig för denna typ av litteratur.⁵

Eftersom Svenska Förläggareföreningens enkätundersökning är den första i sitt slag är det svårt att dra historiska paralleller som gör det möjligt att förstå omfattningen av dagens svenska litteraturexport. 2009 uppskattade dock Svenska Förläggareföreningen att handeln med utlandsrättigheter till svensk litteratur inbringade 122,6 miljoner kronor, vilket då beskrevs som en anmärkningsvärd ökning med 26 procent jämfört med föregående år.⁶ I dessa beräkningar ingick dock inte de fristående agenturernas inkomster. 2009 var systemet med agenter inte fullt så etablerat som idag, och rättighetsförsäljning sköttes oftare av förlagen själva snarare än av externa aktörer. Om man trots detta jämför agenturernas inkomster för år 2018 med Svenska Förläggareföreningens uppskattning för år 2008 motsvarar mellanskillnaden en ökning på 255 procent.

”Det som förvånade de flesta var att barnböckerna drog in så lite pengar i förhållande till vuxenböcker. Men det förvånar inte oss som jobbar med barnböcker. De som inte gör det förstår inte hur lite barn värdesätts.”

MELINA NORSTRAND, BOKFÖRLAGET OPAL

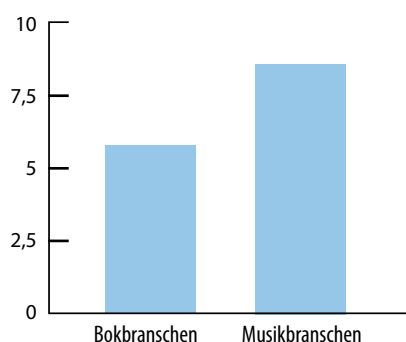
Litteraturexport (rättighetsförsäljning) i miljoner kronor

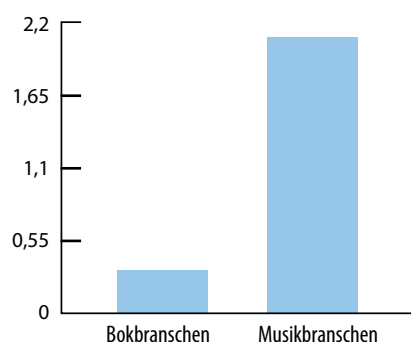
Litteraturexportens omfattning kan också tydliggöras genom jämförelser med andra kreativa näringar när det gäller förhållandet mellan intäkter i Sverige och utomlands. 2018 såldes allmänlitteratur i Sverige till ett värde av 5,8 miljarder kronor (inklusive digitala abonnemangstjänster och liknande).⁷ Den summan kan jämföras med musikbranschens intäkter i Sverige (för konserter, upphovsrätter och inspelad musik) som 2017 uppgick till 8,6 miljarder kronor. Musikbranschens omsättning är alltså nästan 50 procent större än bokbranschens (även om bokbranschens intäkter skulle bli något större om exempelvis författarframträdanden, jämförbara med musikbranschens konserter, hade kunnat medräknas).

Litteraturexporten inbringade som sagt drygt 336 miljoner kronor under år 2018. Musikexporten stod 2017 för 2,1 miljarder kronor, vilket är drygt sex gånger mer än litteraturexporten. Summan har fördubblats sedan 2009.⁸ Ökningen är anmärkningsvärd, men ändå inte lika stor som litteraturexportens ökning mellan 2008 och 2018 (255 procent). Jämfört med bokbranschen får musikbranschen dock en större del av sina intäkter från försäljning i utlandet; de litterära agenternas handel med rättigheter inbringar ett belopp motsvarande 5,8 procent av den totala bokförsäljningen i Sverige, medan musikexporten står för en summa motsvarande 24,4 procent av den totala musikbranschens intäkter. En viktig orsak till den svenska musikbranschens exportframgångar är förstås att den svenska musik som säljs till utlandet inte behöver översättas på samma sätt som litteraturen. Den är alltså redan från början skapad i en form som möjliggör global spridning och konsumtion (även om den i vissa fall lanseras och paketeras på olika sätt för olika marknader).

Omsättning i miljarder kronor

Exportintäkter i miljarder kronor

Det står dock klart att svensk litteraturexport är ett växande fenomen. Dessa framgångar har naturligtvis betydelse för såväl litterära som ekonomiska och politiska aktörer. När alltmer litteratur översätts påverkas hela den litterära processen i Sverige. Författare, förlag och agenter blir alltmer medvetna om de internationella marknadernas betydelse, vilket också innebär att deras arbete förändras, exempelvis på så sätt att de i ökande grad tar hänsyn till mottagare såväl i Sverige som utomlands.

Naturligtvis påverkas också de kulturpolitiska institutionerna. Ett sätt att synliggöra deras engagemang för litteraturexporten är att jämföra förhållandet mellan den svenska bokbranschens totala omsättning och det statliga litteraturstödet i form av efterhandsstöd till svenska förlag, med förhållandet mellan litteraturexporten och det statliga stödet till översättning av svensk litteratur till andra språk.

De svenska förlagens totala försäljning av allmänlitteratur uppgick alltså 2018 till 5,8 miljarder kronor. Samma år uppgick efterhandsstödet till 35 miljoner kronor, vilket motsvarar 0,6 procent av förlagens omsättning. Litteraturexporten 2018 var 336 miljoner kronor, samtidigt som det statliga stödet (administrerat av Kulturrådet) till översättning och angränsande aktiviteter (till exempel resor och arrangemang) uppgick till 7,2 miljoner kronor. Det motsvarar 2,2 procent av agenturernas intäkter från rättighetsförsäljning till utlandet.

Kulturrådets översättningsstöd tilldelas dock bara litteratur som uppfyller vissa kriterier, däribland ett kvalitetskriterium. Den gängse tolkningen av begreppet kvalitet innebär till exempel att flera typer av litteratur, till exempel kriminalfiktion, sällan eller aldrig kommer i fråga när översättningsstöd delas ut. Samtidigt kan konstateras att stödet till översättningar motsvarar en dryg femtedel (20,5 procent) av efterhandsstödet till svenska förlag.

Dessa jämförelser visar alltså att det statliga stödet till översättningar av svensk litteratur är relativt stort i förhållande till agenturernas intäkter från rättighetsförsäljning. Mer än hälften av de ansökningar om översättningsstöd som kommer in till Kulturrådet beviljas också, vilket visar att konkurrensen om stödet inte är synnerligen hård.⁹

Svensk litteratur i översättning.

En kort historik

SVENSK LITTERATUR ÄR framgångsrik utomlands – det går att belägga med flera olika mått. Svenskan är ett av världens hundra vanligaste språk; 98 procent av världens språk talas av färre personer än de som talar svenska. Som litteraturspråk är svenskan dock ännu starkare. Enligt vissa uppskattningar är det ett av de tio främsta källspråken för översatt litteratur.¹⁰ Frågan är dock vad denna starka position beror på, och hur den svenska litteraturens framgångar bäst kan beskrivas.

Det talas ofta om ett genombrott för svensk litteraturexport i samband med det som kallas ”deckarboomen” – en anmärkningsvärd ökning av utgivningen av kriminal- och spänningslitteratur i Sverige från millennieskiftet och framåt som fick internationell spridning mot slutet av 2000-talets första decennium.¹¹ 2010 utnämnde den amerikanska tidskriften *Publishers Weekly* den svenske författaren Stieg Larsson till årets bästsäljare sedan hans Millennium-svit fullständigt hade dominerat de amerikanska försäljningslistorna under året.¹² Detta är naturligtvis ett slags genombrott. Aldrig tidigare hade svensk litteratur slagit igenom på den engelskspråkiga (och särskilt den omvittnat svårarbetade amerikanska) marknaden med ett sådant eftertryck. Och aldrig tidigare hade svensk populärfiktion nått en sådan global bästsäljarstatus över huvud taget.

En möjlig förklaring till denna massiva framgång skulle kunna vara den starka inhemska traditionen av socialrealistisk kriminalfiktion, med tidiga representanter som författarparet Maj Sjöwall och Per Wahlöö – också de med internationella framgångar i exempelvis USA och Frankrike på främst 1970-talet. De följdes under 1990-talet och det tidiga 2000-talet av lika framgångsrika efterföljare som Henning Mankell, Håkan Nesser och Liza Marklund. (Även Maria Lang, som skrev pusseldeckare i den brittiska traditionen, blev framgångsrik, främst i Frankrike där hennes romaner gavs ut på samma förlag som Agatha Christie och Dorothy Sayers under 1960- och 1970-talen.)

En annan förklaring till 2000-talets översättningsboom är slumpen, såsom den manifesterades i form av anmärkningsvärda litterära talanger hos en svensk journalist (Stieg Larsson), i kombination med skickliga förlagsrepresentanter och deras möten med utländska kollegor (i detta fall Norstedts agent Agneta Markås i möte med den franske redaktören och översättaren Marc de Gouvenain, som tidigt valde att satsa på Millennium-sviten för förlaget Actes suds räkning, vilket blev början på Larssons framgångar på de stora världsspråken).¹³ Resultatet är hur som helst att svensk kriminalfiktion har blivit världslitteratur, i den meningen att den säljs i stora upplagor i många länder.

Andra kommentatorer har beskrivit den svenska litteraturens framgångar på andra sätt, och tillskrivit den helt andra orsaker. I sin uppsats ”Svensk litteratur –

en exportvara” från 2008 diskuterar akademiledamoten Kjell Espmark ett annat genombrott för den svenska litteraturen, mindre dramatiskt och därmed mindre uppmärksammat, nämligen den ”svenska våg” som han menar ”drog genom det svårtillgängliga franska kulturlandskapet”, liksom samtidigt det tyska, under 1980-talet.¹⁴ Vad Espmark tyckte sig se – en iakttagelse som också kan beläggas rent statistiskt – var alltså anmärkningsvärda framgångar för svensk litteratur i översättning till vad som kan kallas för de stora kulturspråken. (Litteraturvetaren Lars Lönnroth noterar också detta genombrott, som han förlägger något tidigare, till åren 1960–80, i sin uppsats ”Den svenska litteraturen på världsmarknaden” från 1990.)

Detta genombrott var inte plötsligt, och inte heller begränsat till bästsäljare – i själva verket handlade det inte alls om bästsäljare, åtminstone inte i samma mening som Stieg Larssons Millennium-romaner. Det var istället anmärkningsvärt brett till sin karaktär; Espmark uppehåller sig främst vid författare som Torgny Lindgren, Jan Myrdal, Kerstin Ekman, P.O. Enquist, Birgitta Trotzig och Tomas Tranströmer (även om han också nämner Astrid Lindgren och klassiker som August Strindberg och Selma Lagerlöf). Det handlade med andra ord om samtida romanförfattare och poeter hemmahörande i det som har kallats ”det bildade kretsloppet”.

Espmarks förklaring till denna ”svenska våg” är ”inomlitterär”; han ser den som ett resultat av en längre period i svensk litteraturs historia (från 1940-talet och framåt) som har präglats av vad han kallar en ”bredd och vitalitet [...], vida överträffande vad man kunde vänta av en befolkning på 8–9 miljoner”. Förklaringen till den svenska litteraturens framgångar är alltså dess höga kvalitet, en kvalitet som Espmark beskriver som universell, det vill säga gångbar överallt.

Samtidigt nämner han konkreta faktorer med betydligt bättre bevisvärde, till exempel att den svenska litteraturen sedan tidigare har haft ”ett starkt brohuvud i Frankrike” (översättningar till franska har sedan bidragit till vidare internationell spridning av svensk litteratur).¹⁵ Detta, menar han, är ett resultat av betydelsefulla insatser gjorda av flera generationer kulturförmedlare, bland dem nordister vid Sorbonne (som bland annat lyfte fram Pär Lagerkvist) och svenska översättare och kulturförmedlare som C. G. Bjurström och (även här, vilket visar på hennes betydelse och breda gärning) Agneta Markås.¹⁶ Espmark lyfter också fram anmärkningsvärda valfrändskaper mellan svenska och franska författare, såsom Stig Dagerman och Albert Camus eller Birgitta Trotzig och Georges Bernanos.¹⁷ (Lars Lönnroth förklarar genombrottet 1960–80 som ett resultat av bokmarknadens allmänna internationalisering och i viss mån av det översättningsstöd som då administrerades av Svenska institutet.¹⁸)

Sedd med Espmarks ögon blir den svenska litteraturens framgångssaga en helt annan och mer utdragen berättelse än den om ”deckarboomen”. Den handlar också om svensk litteratur som världslitteratur, men i en annan mening, närmare bestämt nationellt välrenommerad litteratur som lyckas nå fram till det som har kallats för den litterära världsrepublikens centrum (som för Espmark och många andra är Paris), där koncentrationen av specifikt litterärt kapital är som allra högst. Försäljningsframgångar som Stieg Larssons spelar här betydligt mindre roll. Dagerman och Trotzig är visserligen översatta och utgivna på franska, dessutom av prestigefyllda franska förlag, men knappast bekanta för den bredare allmänheten i Frankrike eller på andra platser utanför Sveriges gränser. Snarare handlar det om att göra den svenska litteraturen till en potentiell medspelare i den internationella litterära offentligheten, till något som kan nämnas i det bildade samtalet om litteraturen, dess karaktär och utveckling som förs på de stora kulturspråken.

Båda dessa beskrivningar av den svenska litteraturens framgångar i utlandet missar dock den största av svenska succéer, tidigare och med större genomslagskraft än både ”deckarboomen” och 1980-talets ”svenska våg”: barn- och ungdomslitteraturen. Denna fick sitt definitiva internationella genombrott under 1970-talet. Litteratursociologen Christina Tellgren har talat om ”en märklig internationell expansion för svensk barnlitteratur” under decenniet 1966–1975 (från 138 översättningar år 1966 till 214 år 1974).¹⁹ Översättningen av vuxenlitteratur ökade visserligen samtidigt, men inte lika mycket. Barnboksöversättningarna utgjorde under denna period närmare 60 procent av den redovisade skönlitterära exporten (räknat som antalet översatta titlar),²⁰ men bara en tredjedel av den skönlitteratur som utgavs i Sverige.²¹ Utgivningen av barnböcker i Sverige förblev relativt omfattande under hela Tellgrens undersökningsperiod. Den ökade rentav, trots den kris som drabbade den svenska förlagsbranschen under 1970-talets första år. Anledningen var att barn- och ungdomslitteraturen enligt Tellgrens uppskattningar var mer lönsam för förlagen än skönlitteraturen för vuxna (den var lönsam i 85 procent av fallen, jämfört med 50 procent för vuxenlitteraturen), och att den därmed kunde uppväga förluster på andra områden.²²

När det gäller utlandsframgångarna är förklaringarna abstrakta och mer förhandlingsbara, ofta ”inomlitterära” liksom Espmarks. Litteratursociologen Lars Furuland har talat om tiden efter andra världskriget som ”en ny epok inom svensk barn- och ungdomslitteratur med en påtaglig förnyelse av form och innehåll” – en förnyelse som slutligen bar frukt i form av 1970-talets ”översättningsboom”.²³

Eftersom Astrid Lindgren är den utan jämförelse mest framgångsrika av svenska barnboks författare i översättning (och av svenska författare över huvud

taget, dessutom med bred marginal²⁴) är det ofta i hennes verk som kommentatorerna har sökt förklaringen till den svenska barnlitteraturens internationella framgångar. Sådana förklaringar har flera gånger pekat på en särskild ”barnsyn” som präglar Lindgren och hennes efterföljare.²⁵ Ingemar Wizelius har till exempel beskrivit böckerna om Pippi Långstrump som ”ett manifest om barnets emancipation”.²⁶ Internationell framgång, menar han, kan uppnås genom att fokusera på särarten snarare än det allmängiltiga. Ett sätt är att beskriva exotiska landskap och miljöer, ett annat att lyfta fram specifika sociala förutsättningar; Lindgrens verk är ett exempel på svensk ”välfärdsexotism” på så sätt att det har baserats på det svenska folkhemmets utopiska idéer om frihet, demokratisering och sekularisering.²⁷ Det är därför, konstaterar Wizelius, som Pippi har blivit ”vår andes stämma i världen”.²⁸ Den svenska barnbokens framgångar sägs ytterst vara ett resultat av ”de livsformer som har vuxit fram i industrialiseringens spår under en utveckling som snabbt har förvandlat Sverige från ett eftersläpande agrarland till ett avancerat industriland”.²⁹

Den svenska barnlitteraturens genombrott skiljer sig på några punkter från de andra genombrott som här har diskuterats. Ökningen av antalet översättningar är inte alls lika våldsamt som under 2000-talets ”deckarboom”. Samtidigt tycks barnbokens framgångar vara mer långsiktigt hållbara. Översättningarna av litteratur för barn och ungdom utgör fortfarande en mycket stor andel av antalet översättningar från svenska. Tellgrens uppskattning, att sex av tio översatta böcker var barnböcker under åren 1966–1975, är även gångbar betydligt senare (en uppskattning som gäller perioden 1963–1996 resulterar i samma siffra, 60 procent³⁰). Det finns också anledning att lyfta fram barnlitteraturen som en bakomliggande orsak till den svenska litteraturens internationella framgångar under det senaste halvsekllet. Förläggare, översättare och agenter som under det tidiga 2000-talet började arbeta med svenska deckare kunde dra nytta av de kontakter och färdvägar som barnböckerna hade etablerat under decennier av framgång.

Utöver barnlitteraturen uppehåller sig Wizelius vid en annan typ av internationell framgång, nämligen den som gäller vad som kan beskrivas som kanoniserad litteratur, litteratur som (med Wizelius ord) har ”fört in något nytt i litteraturen” eller ”givit avgörande impulser” till senare författare.³¹ Det handlar med andra ord om de författare som litteraturhistorien har behandlat som ”viktiga” (till exempel på så sätt att deras verk har fått stort utrymme, räknat i antalet sidor, i de litteraturhistoriska översiktsverken, eller att de ofta förekommer på läslistorna för universitetens kurser i litteraturvetenskap). Som exempel kan nämnas Carl Jonas Love Almqvist, August Strindberg och Selma Lagerlöf. Litteratursociologen Johan Svedjedal har emellertid konstaterat att knappt någon svensk

författare av detta slag har nått motsvarande framgångar utomlands och därmed blivit en del av det yttersta elitskikt som den amerikanske världslitteraturforskaren David Damrosch har kallat för ”hyperkanon” (ytterst få svenska författare finns till exempel representerade i prestigefulla serier som Penguin Classics, inga alls i antologin *The Norton Anthology of World Literature*, vars tredje upplaga utkom 2012).³²

Den enda svenska författare som har gjort ”en obestridlig världslitterär insats”, konstaterar Wizelius, är August Strindberg, och bland hans verk är det egentligen bara den sena dramatiken, dröm- och kammarspelen, som verkligen tål att nämnas bland världslitteraturens centralverk.³³ Det är symptomatiskt, menar Wizelius, att Strindbergs framgångar inträffade under åren mellan det fransktyska kriget 1870–71 och första världskrigets utbrott 1914, då hela den nordiska litteraturen stod högt i internationellt anseende (i den franska teatervärlden talade man till exempel om en *école nordiste*, en ”nordisk skola”, under 1800-talets sista decennier).³⁴ Denna storhetstid för den svenska litteraturen inföll med andra ord tack vare draghjälp från de nordiska grannländerna.

Strindbergs världsrykte bygger alltså på ett begränsat antal verk – hans prosa har till exempel inte alls fått samma betydelse utomlands. Men det går ändå att konstatera att ett stort utrymme i de litteraturhistoriska översiktsverken här sammanfaller med internationella framgångar. Detsamma kan sägas om Selma Lagerlöf, vars verk har fått ett mycket stort genomslag i översättning. ”[I]ngen svensk författare har med sitt samlade författarskap nått en vidare spridning än hon”, menar Wizelius, som särskilt lyfter fram *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* (1906–1907), barnboken i Lagerlöfs produktion, som han beskriver som ”den utomlands populäraste av alla svenska berättelser”, mycket tack vare ”språklig enkelhet” och ”geografisk exotism”.³⁵ Det finns goda skäl att än idag framhäva berättelsen om Nils och gåsen Akka, som har utkommit i en mängd olika översättningar, i olika förkortade och omarbetade versioner, med nya och gamla illustrationer och som dessutom har omvandlats till animerade filmer i både Sovjetunionen och Japan.³⁶ En annan svensk kanoniserad författare som emellertid har nått liknande (men inte lika omskrivna) framgångar är Esaias Tegnér, vars diktsvit *Frithiofs saga* (1825) översattes till 13 olika språk mellan 1826 och 1924. Bara i Tyskland utgavs 20 olika översättningar, även om långt ifrån alla var fullständiga.³⁷

Men Tegnér, Strindbergs och Lagerlöfs framgångar får alltså närmast betraktas som undantag till regeln att svensk kanoniserad litteratur har haft stora svårigheter att slå igenom på den världslitterära scenen. Bland 1800-talsförfattarna är det till exempel helt andra namn som dominerar bland framgångarna utomlands, författare som de svenska litteraturhistorikerna med få undantag har ägnat mycket

begränsat utrymme. Redan Wizelius pekar på att Almqvist ”oförtjänt [...] kommit i skymundan”, medan den samtida utländska publiken ”med hull och hår” anammade hans kvinnliga kollegor Fredrika Bremer och Emilie Flygare-Carlén.³⁸

Nutida forskning från Göteborgs universitet, gjord inom projektet *Swedish Women Writers on Export in the Nineteenth Century*, har i allt väsentligt bekräftat Wizelius bild. Flygare-Carléns verk publicerades under 1800-talet i 437 olika utgåvor i översättning, Bremers i 401. Även Marie Sophie Schwartz romaner blev mycket väl spridda (241 utgåvor). Inom översättningslitteraturen är dessa författare jämförbara med samtida succéförfattare som Sir Walter Scott, Alexandre Dumas och Charles Dickens. Almqvists verk publicerades under hela 1800-talet i endast 44 utgåvor på andra språk än svenska.³⁹

En förklaring till att de kvinnliga romanförfattarna blev så framgångsrika är att de skrev i en kosmopolitisk genre som ofta behandlade universella ämnen. Flygare-Carléns största översättningssuccéer var inte de i Sverige relativt välkända västkustromanerna *Rosen på Tistelön* (1842) och *Ett köpmanshus i skärgården* (1860), vars skildringar av den karga bohuslänska skärgården borde kunna tilltala en internationell läsekrets med smak för det exotiska, utan snarare hennes äktenskapsskildringar och borgerliga familjeromaner.⁴⁰ 1800-talets kvinnliga romaner motsäger alltså tesen om exotismens betydelse som har förfäktats av Wizelius och andra.

Den historia som här har tecknats av den svenska litteraturens världsrykte under de senaste 200 åren visar på flera olika tendenser som ibland sammanfaller och ibland motsäger varandra. Några mönster tycks dock otvetydiga:

- Sveriges kanoniserade författare har haft mycket svårt att hävda sig internationellt; dörren till ”hyperkanon” har förblivit stängd, möjligen med undantag för delar av Strindbergs verk.
- De största framgångarna för svensk vuxenlitteratur har skett inom publikdrivna genrer som kriminalfiktions och melodramatiska 1800-talsromaner.
- Svenska barnböcker har en starkare ställning utomlands än skönlitteratur för vuxna.
- Med få undantag har de största framgångarna uppnåtts av verk som framhäver sitt ursprung, snarare än verk av universell karaktär; litteratur som erbjuder något unikt (till exempel geografisk exotism och ”välfärdsexotism”) tycks med andra ord ha bättre förutsättningar att nå internationell ryktbarhet.

Mest översatta författare

HISTORIEN OM VILKA GENRER som har varit mest framgångsrika inom den svenska litteraturexporten kan kompletteras med topplistor över de mest översatta författarskapen, räknat i antalet utgåvor på andra språk än svenska. En tidig sådan förteckning finns i Germund Michaneks bok *Författaren och samhället* (1972) och gäller femårsperioden 1965–1969. De 20 främsta placeringarna delas där nästan jämnt mellan äldre och samtida högstatuslitteratur för vuxna (8 författarskap) respektive barn- och ungdomslitteratur (10 författarskap). På listan återfinns också 2 författare av kriminalfiktions (Maria Lang respektive författarparet Maj Sjöwall och Per Wahlöö). Astrid Lindgren dominerar som väntat stort, med nästan dubbelt så många utgåvor som tvåan August Strindberg. Michaneks lista visar alltså att barn- och ungdomslitteraturen redan under det sena 1960-talet var en betydande kulturexportartikel, åtminstone i relation till andra typer av litteratur. Anmärkningsvärt är också att så många högstatusförfattare hade fått sina verk utgivna på andra språk.

En likadan topplista, då för femårsperioden 2006–2010, finns i Johan Svedjedals uppsats ”Svensk skönlitteratur i världen” (2012). Liksom Michanek använder Svedjedal Kungl. bibliotekets bibliografi (senare deldatabas i bibliotekskatalogen Libris) *Suecana Extranea* som källa. Vid en jämförelse kan det till att börja med konstateras att det totala antalet utgåvor (av de 20 mest översatta författarskapen) har ökat kraftigt, från 589 under andra halvan av 1960-talet till 1497 under andra halvan av 2000-talet (en ökning med 154 procent).

Fortfarande delas de 20 främsta placeringarna jämnt, men inte mellan högstatuslitteratur och barn- och ungdomslitteratur utan mellan kriminalfiktions (9 författarskap) och barn- och ungdomslitteratur (9 författarskap). Endast 2 författarskap – Per Olov Enquist och Selma Lagerlöf, som dessutom återfinns långt ner på listan – kan betecknas som äldre eller samtida högstatuslitteratur för vuxna. August Strindberg har försvunnit från topplistan, liksom Pär Lagerkvist och samtliga arbetarförfattare, vilka var relativt väl representerade under 1960-talet.

Svedjedals lista visar alltså vilken betydelse som ”deckarboomen” har haft för den svenska litteraturexporten. Samtidigt är det värt att notera att den svenska barnlitteraturen fortfarande har en mycket stark position. Astrid Lindgren dominerar alltså, även om hon ”bara” har 50 procent fler utgåvor än tvåan Henning Mankell. Hon är den enda av barnboks-författarna som finns kvar från Michaneks topplista (medan framgångsrika 1900-talsförfattare som Hans Peterson, Inger och Lasse Sandberg, Åke Holmberg och Runer Jonsson har bytts ut mot samtida storheter som Martin Widmark, Måns Gahrton och Lin Hallberg).

Under tiden som arbetet med denna rapport har pågått, har Kungl. biblioteket på uppdrag av Svenska Förläggareföreningen tagit fram ytterligare en topplista,

nu gällande den senaste femårsperioden, 2014–2018. Även denna lista visar på en ökning av det totala antalet utgåvor, från 1 497 under 2000-talets andra hälft till 1 927 (en ökning med 29 procent jämfört med 2006–2010 och med 227 procent jämfört med 1965–1969). Endast en författare av högstatuslitteratur för vuxna återfinns på denna nya lista: Selma Lagerlöf. 7 av de 20 mest översatta författarna är barnboksförfattare, hela 10 är författare av kriminallitteratur. De 2 återstående är samtida författare av så kallade feelgood-romaner – Fredrik Backman och Jonas Jonasson – som alltså har slagit sig in i konkurrens med deckarboomens främsta namn.

Astrid Lindgren dominerar fortfarande den svenska litteraturexporten, med nästan dubbelt så många utgåvor som tvåan. Andraplaceringen innehas nu av en annan barnboksförfattare, Martin Widmark, sedan Henning Mankell sjunkit tillbaka åtskilligt (från 201 till 89 utgåvor). Den mest framgångsrika deckarförfattaren är nu istället Camilla Läckberg på listans tredjeplats. Millennium-serien förblir mycket framgångsrik; antalet utgåvor av Stieg Larssons böcker har visserligen minskat (från 117 till 74), men det kompenseras med råge av nykomlingen David Lagercrantz, vars Millennium-böcker står för ett stort antal av hans 102 sammanlagda utgåvor. Bland barnboksförfattarna finns flera kvar från Svedjedals lista (till exempel Sven Nordqvist och Ulf Stark); bland nykomlingarna finns Helena Bross, Rose Lagercrantz och Jujja Wieslander.

De 20 mest översatta svenska författarna 1965–1969

(antal utgåvor på andra språk än svenska)

Astrid Lindgren	124
August Strindberg	63
Hans Peterson	45
Inger & Lasse Sandberg	39
Pär Lagerkvist	38
Selma Lagerlöf	31
Ann-Mari Falk	29
Gunnel Linde	28
Maria Lang (Dagmar Lange)	26
Vilhelm Moberg	20
Åke Holmberg	19
Maj Sjöwall & Per Wahlöö	16
Ingmar Bergman	15
Gösta Knutsson	15
Viola Wahlstedt	15

MEST ÖVERSATTA FÖRFATTARE

Per Olof Sundman	14
Edith Unnerstad	14
Eyvind Johnson	13
Runer Jonsson	13
Ivar Lo-Johansson	12

S:a **589**

Källa: Michanek 1972, s. 145

De 20 mest översatta svenska författarna 2006–2010 (antal utgåvor på andra språk än svenska)

Astrid Lindgren	304
Henning Mankell	201
Stieg Larsson	117
Håkan Nesser	106
Martin Widmark	85
Åke Edwardson	81
Åsa Larsson	63
Måns Gahrton	52
Sven Nordqvist	52
Pija Lindenbaum	48
Ulf Stark	46
Lin Hallberg	46
Per Olov Enquist	45
Selma Lagerlöf	43
Mari Jungstedt	36
Camilla Läckberg	36
Arne Dahl (Jan Arnald)	35
Liza Marklund	35
Barbro Lindgren	34
Elsa Beskow	32

S:a **1 497**

Källa: Svedjedal 2012, s. 51
(onlinesökning 3 juli 2011)

*De 20 mest översatta svenska författarna 2014–2018
(antal utgåvor på andra språk än svenska)*

Astrid Lindgren	314
Martin Widmark	184
Camilla Läckberg	146
Lars Kepler	104
David Lagercrantz	102
Fredrik Backman	95
Henning Mankell	89
Åsa Larsson	88
Kristina Ohlsson	87
Håkan Nesser	83
Sven Nordqvist	76
Stieg Larsson	74
Ulf Stark	74
Rose Lagercrantz	68
Jonas Jonasson	63
Selma Lagerlöf	58
Michael Hjorth	57
Jujja Wieslander	57
Helena Bross	54
Leif G. W. Persson	54

S:a **1 927**

Källa: Kungl. biblioteket
(onlinesökning 2 juli 2019)

Litteraturens färdvägar

EN ÖVERSÄTTNING GÖR det möjligt för författaren att nå nya grupper av läsare. Men översättningen ger också litterär status; den författare vars verk översätts är någon att räkna med på det litterära fältet. Högst status ger i allmänhet översättningar till de stora världsspråken, såsom engelska och franska. Förmodligen är det ingen tillfällighet att dessa målspråk också erbjuder stora litterära marknader, det vill säga att pengar och prestige sammanfaller. De stora världsspråken kan också få avgörande betydelse som transitspråk, det vill säga att översättningar till dessa språk kan få följdverkningar i form av översättningar till ytterligare språk. På så sätt skapas olika mönster för det som något oegentligt brukar kallas för bibliomigration (oegentligt eftersom det inte är böcker utan *litteratur* som migrerar).

För den svenska litteraturen fanns länge en etablerad färdväg i form av översättning till något av de nordiska språken, främst danska, följt av översättning till tyska och därefter till andra europeiska språk, i bästa fall även till franska och engelska.⁴¹ Än idag spelar översättningar till de nordiska språken en stor roll. Skandinavien fungerar som ett eget översättningsfält, där den svenska litteraturen har en ledande position, och där litterära verk kan samla ekonomiskt och kulturellt kapital för den fortsatta resan ut i världen. Svenska är efter engelskan det vanligaste källspråket för översättningar i både Norge och Danmark.⁴² Esaias Tegnér, Fredrika Bremer, Emilie Flygare-Carlén, August Strindberg och Selma Lagerlöf färdades till exempel denna väg. Mot slutet av 1800-talet hade även Paris blivit en viktig ”operationsbas” för svenska författare och deras skandinaviska kollegor. Färdvägen förblev länge densamma, men tempot höjdes avsevärt under 1900-talet.

Johan Svedjedal har i uppsatsen ”Svensk skönlitteratur i världen” jämfört P. O. Enquists författarskap i översättning med deckarförfattaren Åsa Larssons. Han konstaterar att Enquists framgångar följer det vanliga mönstret (”först spridning i grannländerna och i Tyskland, därefter i resten av världen”) samt att tidiga översättningar till franska och engelska kunde fungera som ”portar ut till andra språkområden”. Åsa Larsson var också mycket framgångsrik i översättning; redan året efter debuten blev hon översatt till danska, nederländska, norska och tyska, därefter till en rad andra språk, inklusive franska och engelska. Färdvägen var alltså densamma som Enquists, men tempot ett annat. För Enquist tog det 17 år att bli översatt till 9 språk, för Larsson bara 3 år.⁴³

Resultatet blir detsamma om jämförelsen görs mellan två författarskap med liknande karaktär. För deckarförfattaren Maria Lang tog det 39 år att bli översatt till 8 språk (de första översättningarna var till de nordiska språken), för hennes sentida kollega Camilla Läckberg tog det bara 7 år att bli översatt till 24 språk (först till norska, danska och tyska).⁴⁴ Naturligtvis finns det mycket som skiljer

även dessa författarskap åt – de är till exempel verksamma i olika undergenrer inom den breda kriminalfiktionen – men jämförelsen säger också något om hur bokbranschen, och framför allt handeln med översättningsrättigheter, har förändrats under det senaste halvsekle.

Även grundmönstret för svensk bibliomigration – det vill säga att en svensk författare först måste bli känd i Danmark och Tyskland, därefter i världen – tycks vara mer förhandlingsbart idag. Författarskap kan därmed ta oväntade vägar ut i världen, och till exempel hoppa över de nordiska språken för att istället få tyska eller engelska som första översättningspråk. Med tanke på den moderna bokmarknadens internationalisering och de många kontakter som knyts vid bokmässorna i till exempel Frankfurt, London och Bologna tycks detta emellertid mindre överraskande än att det traditionella bibliomigrationsmönstret har visat sig vara så beständigt.

Litteraturens färdvägar kan också tydliggöras med hjälp av uppgifter om de vanligaste målspråken för översättningar av svenska verk. I Kungl. bibliotekets statistik rörande översättningar från svenska med utgivningsår 2002–2015 är de mest framträdande målspråken tyska, norska, danska, nederländska, franska, engelska, spanska, italienska, polska, finska, tjeckiska och ungerska. Det allra vanligaste målspråket är med få undantag tyska, danska eller norska. Enligt samma statistik ökade antalet översättningar per år från 500 till 778 mellan 2002 och 2015, en ökning med 56 procent.⁴⁵

En annan ögonblicksbild av dagsläget kan ges av Kulturrådets statistik över vanligaste målspråk bland de översättningar som har fått statligt stöd. 2015 var danska det vanligaste målspråket för statligt stödda översättningar av svensk litteratur, följt av spanska, engelska, franska och tyska. 2016 var tyska vanligast, följt av danska, franska, kinesiska och engelska. 2017 dominerade danskan på nytt, följt av engelska, tyska, ryska och polska. 2018 slutligen, förblev danskan vanligast, följt av spanska, ryska, italienska och engelska.

Det bör förstås betonas att detta översättningsstöd endast ges till vissa typer av litteratur. Exempelvis är det endast undantagsvis som Kulturrådet ger stöd till översättningar av spänningslitteratur eller annan litteratur som kan antas sälja i mycket stora upplagor. Dessa topplistor visar alltså i bästa fall ett slags ”det bildade kretsloppet” översättningsvägar. Med dessa förbehåll går det dock att konstatera att danskan (som finns med på topp fem-listan i samtliga fall) spelar en fortsatt viktig roll för den svenska litteraturens spridning i världen. Detsamma gäller för tyskan (som finns med i tre fall av fyra).

Något mer överraskande, mot bakgrund av att de engelskspråkiga bokmarknaderna är omvittnat svårbearbetade för agenterna, är att förläggare som är

verksamma på dessa marknader har varit så pass aktiva med att ge ut svensk litteratur i översättning de senaste åren; engelskan är tillsammans med danskan det enda språk som finns med på topp fem-listorna under hela perioden 2015–2018. Även kinesiska kommer relativt högt upp på dessa listor.⁴⁶ Det stämmer väl överens med framför allt barnboksagenternas vittnesmål; för dem är de asiatiska marknaderna – såsom Kina, Vietnam och Taiwan – särskilt betydelsefulla.⁴⁷ Så har det också länge varit. ”Japan har vi från svenskt håll alltid omhuldat som exportmarknad”, skrev till exempel barnboksagenten Kerstin Kvint i uppsatsen ”Svenska barnböcker utomlands” redan 1982.⁴⁸ Japans stora betydelse för svenska barnböcker framgår också av statistiken. Av de böcker som översätts från svenska till japanska är åtta av tio barnböcker, vilket kan jämföras med genomsnittet för samtliga språkområden, sex av tio.⁴⁹

Vilka typer av litteratur är mest populära utomlands?

DET ÄR TYDLIGT ATT VISSA typer av svensk litteratur är mer framgångsrika utomlands än andra, åtminstone om framgång definieras som största möjliga antal utgåvor på största möjliga antal språk. Barnlitteraturen är till exempel mer framgångsrik än vuxenlitteraturen. Populärfiktionen är mer framgångsrik än högstatuslitteraturen. Det tycks också vara så att vissa skönlitterära teman eller miljöer är mer attraktiva än andra. När den svenska kriminallitteraturen var som mest populär utomlands valde flera utländska förläggare att i sin marknadsföring betona alla inslag av brottslighet i kombination med nordiska miljöer, även i romaner som inte hade marknadsförts som deckare i Sverige. Ett exempel på detta var Therese Bohmans debutroman *Den drunknade* (2010), som visserligen innehåller ett oförklarat dödsfall men som framför allt är ett ganska subtilt relationsdrama. I både tysk och fransk översättning fick dock romanen omslag som tydligt förde tankarna till den samtida skandinaviska kriminallitteraturen. På den tyska bokmarknaden finns också flera exempel på översättningar av svensk litteratur som har fått titlar och omslag som betonar varje inslag av exotisk nordisk natur, till exempel förlaget Pipers antologi *Unter Mördern und Elchen* från 2003 (som inte bara innehåller texter av deckarförfattare som Håkan Nesser och Åke Edwardsson utan också av Kerstin Ekman och Astrid Lindgren).

Exotiska element kan alltså vara en styrka för ett litterärt verk. Samtidigt är inte alla nationella eller regionala särarter universellt gångbara. Det är svårt att förutse vad som kommer att uppfattas som attraktivt och vad som kommer att avfärdas som exkluderande. En ofta återkommande ståndpunkt är dock att det inte är önskvärt, knappast ens möjligt, att skriva en ”internationell” roman för att på så sätt tilltala läsare i så många målkulturer som möjligt. Romaner behöver vara specifika och skildra det partikulära, inte begränsa sig till det som kan uppfattas som kosmopolitiskt eller universellt. Därom vittnar de internationella framgångarna för författare som Torgny Lindgren och Mikael Niemi, vars böcker skildrar unika geografiska miljöer.⁵⁰

Även när det gäller den framgångsrika svenska barnlitteraturen verkar exotiska miljöer vara ett attraktivt inslag. De röda stugorna i Sven Nordqvists bilderböcker är ett särskilt tydligt exempel. Svenska barnböcker är också kända för sitt tydliga barnperspektiv, som ofta uppfattas som ett arv från Astrid Lindgren. Ett specialfall är Tyskland, där den svenska barnlitteraturen har fått ett större genomslag än

”Generellt är det så här: Om en författare försöker skriva en internationell roman så kan hen sluta med en gång för det går inte. Man kan inte skriva en internationell roman som riktar sig till hela världen. En roman måste vara väldigt specifik.”

LINDA ALTROV BERG, NORSTEDTS AGENCY

kanske någon annanstans. Svensk kultur, och framför allt svensk barnkultur, har där förknippats inte bara med exotiska landskap utan också med en modernitetskritisk nostalgi, så att miljöerna i svenska barnböcker får representera en svunnen guldålder, gemensam för Tyskland och Skandinavien.

Detta innebär också att svenska agenter har svårt att sälja nya barnböcker till tyska förläggare, eftersom sådana böcker – som till exempel har en modernare färgskala eller en icke-realistisk teckningsstil – inte passar ihop med de nostalgiska idealbilderna. På andra marknader kan det tvärtom vara det socialt nytänkande som är attraktivt, exempelvis att många svenska bilderböcker inkluderar figurer med olika hudfärg, utan att detta nämns i texten. Så är det till exempel i Frankrike, där bilden av Sverige och det svenska inte är lika cementerad.⁵¹

Utöver den nationella eller regionala förankringen är det svårt att identifiera några långsiktigt hållbara framgångsrecept för den svenska litteraturen på världsmarknaden. Ofta präglas rättighetsbranschen av trender som har satts igång av särskilt framgångsrika verk eller författarskap. När J. K. Rowling var som mest framgångsrik med sina böcker om Harry Potter letade många förläggare efter nya trollkarlsböcker. När Stieg Larsson sålde som bäst ville många ha fler svenska deckare. Och när Jonas Jonasson blev internationellt framgångsrik med sin roman *Hundraåringen som klev ut genom fönstret och försvann* (2009) blev det trendigt med svenska feelgood-romaner. Sådana tendenser kan förstås vara mer eller mindre långlivade och svåra att förutse.⁵²

Bland det som har efterfrågats under år 2018 nämner agenterna det så kallade ”kvinnliga perspektivet”; när det gäller deckare och annan spänningslitteratur har det visat sig svårt att sälja romaner med manliga huvudpersoner. Möjligen kan denna tendens höra samman med framgångarna för feelgood-romaner, som inte är manligt kodade på samma sätt som deckarna (den genre som vi i Sverige kallar för feelgood kallas rentav för *women’s fiction* i England och USA).

Skildringar av familjerelationer, liksom berättelser där huvudpersonen beskrivs som en del av ett kollektiv eller en större grupp, lyfts också fram som attraktivt. Svårare har det varit att sälja berättelser som domineras av ensamma huvudpersoner och därmed präglas av en och samma stämning. Det polyfona segrar alltså på den ensamme flanörens bekostnad. Ytterligare ett attraktivt tema, som också nämns av flera agenter, är hållbarhet och miljöfrågor. Många utländska förläggare vill vara tidigt ute med böcker som behandlar människans förhållande till en sårbar och hotad natur. Eftersom svensk litteratur – och särskilt barnlitteraturen – redan förknippas med naturen och ett enklare liv på landsbygden kan detta intresse komma att skapa stora möjligheter för svenska förlag och agenter i framtiden.⁵³

Vilka är agenterna?

DE LITTERÄRA AGENTERNA är helt centrala för denna framställning. Det är deras verksamhet som har gjort det möjligt att uppskatta den svenska litteratur-exportens omfattning, men det är också de som i hög grad har påverkat denna exports tillväxt och karaktär. Agenterna kan delas in i två kategorier: de som arbetar på förlagen och de som hör till fristående agenturer som Salomonsson Agency och Hedlund Literary Agency. På de brittiska och amerikanska bokmarknaderna har fristående agenter funnits sedan 1800-talet. I Sverige är de däremot ett relativt nytt fenomen. En pionjär på den svenska marknaden var Kerstin Kvint som redan 1983 etablerade sig som självständig och mycket framgångsrik säljare av utlandsrättigheter till Astrid Lindgrens författarskap (vid Lindgrens död 2001 var hennes verk översatt 91 språk, en siffra som ingen annan svensk författare har kommit i närheten av).

1990 grundades Nordin Agency, som till skillnad från Kvint sålde rättigheter till författares verk på alla marknader och i alla format (det vill säga inte bara i utlandet). Nordin fick bland annat stora framgångar med Marianne Fredrikssons författarskap i Tyskland under 1990-talet. 2000 grundades Salomonsson Agency (av Niclas Salomonsson) som kom att fokusera på bästsäljarförfattarna och vars inträde på den svenska bokmarknaden har beskrivits som det verkliga genombrottet för de litterära agenturerna i Sverige.⁵⁴ Då stod många svenska författare fortfarande utan representation. Salomonssons initiativ blev början till en omfattande omstrukturering av den svenska handeln med litterära rättigheter.

Agenterna har naturligtvis inte skapat dagens litteraturmarknad, men de har haft rätt kunskap och rätt metoder för att dra nytta av de stora förändringar som har påverkat förlagsvärldens infrastruktur under det senaste halvsekle: globalisering, konglomeratisering och mediakonvergens. I Sverige har agentbranschens inflytande blivit särskilt påtagligt sedan det centrala ramavtalet mellan förläggare och författare, med dess begränsande inverkan på bästsäljarkulturen, upphörde att gälla 1996. Därmed blev det möjligt att förhandla om rättigheter på nya sätt, vilket skapade utrymme för uppstickare som Piratförlaget (som hade en ny modell för författarhonorar) och för en alltmer snabbväxande agentbransch, vars representanter ville förhandla direkt med förlagen.⁵⁵ Den svenska ”deckarboomen” har också spelat en stor roll, även om det är svårt att avgöra om deckarna gav upphov till agenternas framgångar eller om det var tvärtom. Det är dock tydligt att de har spelat avgörande roller för varandra.⁵⁶

Agentbranschen har expanderat snabbt i Sverige sedan millennieskiftet, men den har ännu inte nått samma utvecklingsstadium som i Storbritannien eller USA, där i stort sett alla professionella författare har en agent. Än så länge är det fortfarande förlagen, inte agenterna, som i Sverige spelar rollen som *gatekeepers*,

det vill säga fungerar som författarnas ”förstaläsare”. På de anglosaxiska marknaderna är det betydligt vanligare att agenten är den som först får tillgång till ett bokmanus och sedan placerar det hos ett utvalt förlag.⁵⁷

Delvis på grund av Salomonssons framgångar förknippas de litterära agenterna i Sverige med bästsäljarkulturen. I verkligheten är förhållandena mer komplicerade. Fristående agenturer kan fokusera på både bästsäljare och högstatuslitteratur. Dessutom genomförs en stor del av rättighetsförsäljningen fortfarande i förlagens egen regi. Även dessa förlagsagenter har fått se sin verksamhet förändras och anpassas till den moderna bokmarknadens villkor; konkurrensen hårdnar och det är inte ovanligt att författare byter agentur för att få de bästa villkoren.

En pionjär för professionaliseringen av förlagens rättighetsförsäljning – särskilt vad gäller försäljning av utlandsrättigheter – var Agneta Markås. Hon anställdes på Norstedts 1961 och var från 1970 ansvarig för kontakter med utländska förlag. Hon var en av dem som tidigt hade ambitionen att sälja svensk litteratur till utlandet istället för utländsk litteratur till Sverige. Sådana ambitioner har fått tydliga effekter under de senaste decennierna. På 1980-talet var svenska förlag kända för att köpa mycket översättningsrättigheter och dessutom betala bra för dem. Idag är situationen närmast den motsatta och svenska förlag anklagas för att köpa betydligt mindre rättigheter än de säljer.⁵⁸ Detta stämmer väl överens med den forskning som visar att Sverige har gått från att vara en mycket öppen bokmarknad – det vill säga med en mycket hög andel översatt litteratur – till att bli en mer sluten (samtidigt som de danska och norska marknaderna förblir lika öppna som tidigare).⁵⁹ Utlandsförsäljningen, som förr mest sågs som en extra service från förlagen till författarna och som man inte förväntade sig att tjäna några större pengar på, har blivit alltmer central för de svenska förlagen.

Det finns vissa skillnader mellan fristående agenter och förlagsagenter.⁶⁰ Det händer exempelvis att de fristående agenterna kopplas in först i ett senare skede, medan förlagsagenterna följer hela processen från antagning till utgivning och marknadsföring i Sverige och utomlands (även om det idag blir allt vanligare att fristående agenter redigerar insända manus innan de skickas vidare till förlagen). Förlagsagenternas kunskap och prioriteringar kan därmed komma att påverka antagningsbesluten. Om ett insänt manuskript har egenskaper som bedöms vara attraktiva för utländska förläggare har detta naturligtvis sin betydelse för den redaktion som har till uppgift att anta eller refusera bokförslag. Tidigare var förlagsagenterna mer inriktade på författarvårdande insatser och på att tidigt arbeta med att ”bygga” ett författarskap. Detta innebär att författaren kunde sägas stå i skuld till det förlag som en gång hade satsat på att ge ut hennes böcker och att hon därmed var mindre benägen att söka andra agents tjänster. Det systemet

har dock luckrats upp, vilket innebär att lojalitet mellan författare, förlag och agenter har mindre betydelse idag än tidigare.

Det praktiska arbetet kan se olika ut på olika förlagsagenturer, men Norstedts Agency får här tjäna som exempel.⁶¹ Det första som görs är att ett avtal skrivs mellan författaren och agenten. Agenten förklarar vad som är rimligt att förvänta sig för boken i fråga, och diskuterar förutom översättningsrättigheter även (i förekommande fall) filmrättigheter och teaterrättigheter. Därefter görs en provöversättning till engelska eller något annat utvalt språk, som kan omfatta hela manuset (om projektet bedöms som särskilt lovande) eller bara enskilda kapitel eller delar. Agenturen skriver också en ny presentation av boken och författaren, anpassad efter den nya målgruppen, som ju inte är målpråkets slutkunder utan de utländska förläggarna. Utöver denna verksamhet lägger agenten mycket tid på kontaktsökande, exempelvis besök på de viktiga bokmässorna i Frankfurt, London och Bologna och olika former av utskick till utvalda förläggare. Utskick görs också när rättigheter har sålts till en särskilt viktig marknad (den amerikanska står ofta högst i kurs) eller om en författare har fått mycket positiva recensioner i utlandet.

De pengar som betalas ut av det utländska förlaget till den svenska agenturen utgörs av royalty-ersättning för bokförsäljning. En del av denna royalty utbetalas som förskott och fungerar som garantihonorar (förskottet utbetalas alltså oberoende av om ett verk blir kommersiellt framgångsrikt eller ej). När flera utländska förlag konkurrerar om rättigheterna till samma bok kan dessa förskott bli mycket höga, så till den grad att hela upplagan betalas i förskott. Sådana fall brukar få mycket uppmärksamhet i media där det kan talas om ”livsavgörande” förskott till författarna; några svenska exempel på sådana fall är Jan Wallentins *Strindbergs stjärna* (2010), Alexander Söderbergs *Den andalusiske vännen* (2012) och Patrik Svenssons *Ålevangeliet* (2019). Det kan noteras att samtliga är debutböcker. Wallentins roman var inte ens färdigskriven när Bonnier Rights lyckades sälja den till mer än tjugo länder under bokmässan i London. Det överväldigande intresset för Wallentins och Söderbergs böcker berodde till stor del på Millennium-trilogins framgångar under de föregående åren. Förhoppningen var att dessa debutanter skulle utvecklas till nya succéer av samma slag, vilket emellertid aldrig skedde.⁶²

”När jag är på dåligt humör och desillusionerad kan jag tänka att förlagsbranschen består av intelligenta och bildade människor men att de ändå betar sig som får, att de bara går på ytan. Alla jagar det där som ska rädda ens budget nästa år.”

MAGDALENA HEDLUND, HEDLUND LITERARY AGENCY

Agenter som arbetar med barn- och ungdomsböcker skiljer sig från vuxenboksagenterna. Konkurrensen om författare och rättigheter är inte alls lika hård, framför allt för att förlagens vinster och därmed förskotten är så mycket mindre. Med undantag för Koja Agency, som representerar flera olika författare från mindre förlag, sköter de svenska barnboks-förlagen sin rättighetsförsäljning på egen hand. Intäkterna per kontrakt är relativt blygsamma, som nämndes i inledningen till denna rapport. Skälet är förstås att det finns få författare på barnboksmarknaden med samma bästsäljarstatus som Camilla Läckberg eller Stieg Larsson.

De fristående agenterna arbetar mer i den anglosaxiska traditionen.⁶³ I många fall är de författarnas förstaläsare, eller rentav de som först kommer med idén till ett bokprojekt. Ett exempel på ett sådant fall är när Hedlund Literary Agency anlitate David Lagercrantz för att skriva uppföljarna till Stieg Larssons Millenniumböcker för Norstedts räkning. Andra gånger kommer manus till den fristående agenturen först efter att de har bearbetats av en förlagsredaktör, ibland även som tryckfärdiga manus. Detta beror på att författarna har blivit medvetna om vilka olika agenturer som finns, och att det egna förlaget inte alltid kan erbjuda det som författaren efterfrågar.

Förlagsagenturer och fristående agenturer har delvis olika villkor. Förlaget är ett stort företag som bygger på långsiktigt gjorda investeringar. Att starta en fristående agentur är relativt lätt och kräver inga stora ekonomiska insatser. Samtidigt är marginalerna ofta små och det krävs stora försäljningsvolymmer för att arbetet ska bli lönsamt. Därför är nästan alla fristående agenturer beroende av en bästsäljare som finansierar verksamheten. Salomonsson Agency har nått stora framgångar med Jon Nesbø, Hedlund Literary Agency med David Lagercrantz Millenniumböcker. Detta innebär i sin tur att de fristående agenturens arbete delvis får en annan logik än förlagsagenturens eftersom det bygger på andra ekonomiska förutsättningar. Samtidigt finns det skillnader även mellan de fristående agenturerna. Hedlunds arbetar exempelvis mer med högstatuslitteratur än Salomonsson. Skälen till det kan vara personlig smak om vad som utgör god litteratur, men också olika idéer om vilken typ av litteratur som kan generera långsiktiga vinster till agenturen.

Litteraturexportens infrastruktur

DEN SOM FÖRSÖKER identifiera en generell struktur som kan förklara den svenska litteraturens framgångar i världen blir lätt besviken. Forskaren tvingas vanligen konstatera att de bakomliggande orsakerna aldrig kan beskrivas på något uttömmande sätt. Istället hänvisas till slumpens makt eller till enskilda individer som av olika skäl har kommit att spela avgörande roller för förmedlingen av ett författarskap från ett språk till ett annat.

Detta innebär emellertid inte att litteraturförmedlingen äger rum helt oberoende av politiska och ekonomiska strukturer. Några sådana har redan berörts. Den svenska ekonomin är stark (till stor del på grund av historiska faktorer som en snabb industrialisering och det faktum att Sverige stod utanför världskrigen). Samtidigt är handeln med rättigheter idag så formaliserad och professionaliserad att den i högre grad än tidigare har blivit förutsägbar (det vill säga att slumpen och de personliga kontakterna spelar mindre avgörande roller). De centrala aktörerna som här kommer att diskuteras, och som tillsammans utgör ett slags översättningens infrastruktur – utöver förläggarna och agenturerna – är Kulturrådet, Svenska institutet och Utrikesdepartementets enhet för främjande och hållbart företagande.⁶⁴

Kulturrådet är en statlig förvaltningsmyndighet som sorterar under Kulturdepartementet.⁶⁵ Genom bidrag och annan verksamhet ska Kulturrådet verka för att de kulturpolitiska mål som beslutats av riksdagen uppfylls. Liknande instanser finns i många andra länder och Kulturrådet samarbetar med sina motparter i framför allt Norden. Även i Danmark sköts detta arbete av en statlig myndighet, medan motsvarande arbete i exempelvis Norge och Island utförs av fristående aktörer med bidrag från staten. De resurser som tilldelas den här typen av myndigheter är i stort sett jämförbara, även om norska NORLA för närvarande har den största budgeten.

Kulturrådet delar årligen ut bidrag omfattande cirka 2,5 miljarder kronor till bland annat litteratur, läsfrämjande och bibliotek, bild- och formkonst samt museer, skapande skola och nationella minoriteters kultur. Kulturrådet får en så kallad instruktion från regeringen där myndighetens övergripande mål formuleras, till exempel att verka för att kulturen utvecklas och blir tillgänglig för fler. Utöver instruktionen får Kulturrådet årligen ett regleringsbrev där det framgår vilka övriga satsningar som ska genomföras och hur mycket pengar som ska tilldelas olika kulturområden. Kulturrådet handhar det litteraturstöd som sedan 1975 tilldelas svenska förlag i form av efterhandsstöd för utgivna böcker. Detta stöd uppgick 2018 till 35 miljoner kronor. Beslut om sådana efterhandsstöd fattas

“Vi tycker att svensk litteratur av bra kvalitet ger en bra Sverigebild.”

**SUSANNE BERGSTRÖM LARSSON,
KULTURRÅDET**

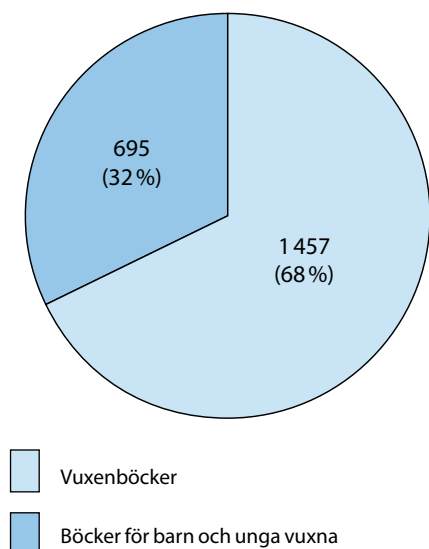
av arbetsgrupper med externa bedömare, som ser till att utgåvorna uppfyller vissa kriterier, inklusive ett kvalitetskriterium.

Sedan 2008 – då uppdraget övergick till myndigheten från Svenska institutet – har Kulturrådet också ansvaret att främja internationellt utbyte på litteraturområdet. Verksamheten bedrivs under namnet Swedish Literature Exchange. I en särskild förordning definieras målet för detta arbete som ”att främja internationell spridning av svensk litteratur och svensk dramatik av hög kvalitet samt att främja internationella utbyten på dessa områden”. För att uppfylla målet delar Kulturrådet ut olika typer av bidrag, främst översättningsstöd till utländska förläggare, bidrag till översättare av svensk litteratur (till exempel bidrag för att besöka Sverige) och stöd för att anordna evenemang om svensk litteratur i översättning (till exempel förläggares, författares och illustratörers bokturnéer och medverkan vid litteraturfestivaler och bokmässor i utlandet). 2018 uppgick Kulturrådets samlade stöd till svensk litteratur i översättning till 7,2 miljoner kronor. Mest pengar – 4,8 miljoner kronor – delades ut som översättningsstöd till utländska förlag. 391 ansökningar om sådant stöd kom in till Kulturrådet under år 2018, vilket var fler än någonsin. Av dessa beviljades 271, vilket ger en beviljandegrad på 70 procent. Liksom i fallet med efterhandsstödet till svenska förlag är det en referensgrupp som avgör vilka ansökningar om översättningsstöd som ska beviljas. Stöd ska ges till böcker ”av hög kvalitet”.

Detta är förstås ett problematiskt begrepp; till syvende og sidst är det de sakkunniga som avgör hur det ska definieras. Om två granskare är oense tillkallas en tredje som faller avgörandet. Referensgrupperna ska prioritera samtida litteratur, men även klassiker kan komma i fråga. De ansökningar som gäller översättningar av skönlitterära verk till nya språk ska också prioriteras. Kulturrådet ger i allmänhet inte bidrag till översättningar av deckare och andra typer av vad som ibland kallas ”formellitteratur”. Undantag görs för verk som kan anses förnya genren. Ett sådant undantag var stödet till översättningen av Malin Persson Giolitos kriminalroman *Störst av allt* (2016). Kulturrådet kräver också att det utländska förlaget har ”professionell distribution” och att pengarna används till att betala en del av översättarens lön. Bidraget betalas ut när den tryckta boken har kommit in till Kulturrådet.

Flest bidrag gavs under 2018 till översättningar av samtida romaner, därefter böcker för barn i åldrarna 6–9 år och bilderböcker. Den genomsnittliga summan för bidragen var 15 900 kronor. 2008–2018 gav Kulturrådet översättningsstöd till 2 152 böcker. Av dessa kategoriserades 1 457 (två tredjedelar) som vuxenböcker och 695 (en tredjedel) som böcker för barn och unga vuxna. Det vanligaste målspråket för beviljade översättningsbidrag var tyska (146), tätt följt av danska

Antal böcker som har tilldelats översättningsstöd från Kulturrådet 2008–2018

(144) och engelska (143). Därefter följde franska (112), ryska (109), spanska (104), holländska (103), polska (102), tjeckiska (87) och serbiska (80). Strax utanför tio-i-topp-listan hamnar bland andra italienska (77), norska (75) och finska (66). Listan över utvalda verk visar på en anmärkningsvärd bredd. 2018 gick många stöd till översättningar av Golnaz Hashemzadeh Bonde, Sven Nordqvist och Liv Strömquist (9 stycken vardera), Ingmar Bergman och Ulf Stark (8 st), Rose Lagercrantz (7 st) samt Lena Andersson, Johannes Anyuru, Niklas Natt och Dag och Frida Nilsson (6 st).

Vanligast målspråk för översättningar med stöd från Kulturrådet 2008–2018 (antal titlar)

Kulturrådet gör också andra insatser, utöver bidragsutdelningen. En stor del av arbetet går ut på att få fram fler kompetenta översättare. Brist på översättare för vissa språkområden kan annars utgöra en allvarlig begränsning för den svenska litteraturens spridning. Kulturrådet ger exempelvis stöd till ett översättarseminarium vid Svenska institutet i Paris och har genomfört liknande satsningar i bland annat Ryssland och Italien. Kulturrådet samlar också årligen de litterära agenterna för att få information om vilka språkområden som är särskilt svåra att nå fram till och där olika typer av insatser behövs.

Varje år ger Kulturrådet ut den engelskspråkiga broschyren *New Swedish Books*, där litteraturkritiker på myndighetens uppdrag tipsar om samtida svensk

litteratur. Broschyren tydliggör Kulturrådets satsning på "kvalitetslitteratur" och urvalet skiljer sig avsevärt från förläggarnas och de litterära agenternas. Exempelvis ägnas visst utrymme åt svensk samtidspoesi som agenterna sällan eller aldrig ägnar sig åt; poesin har sina egna kretslopp och färdas ofta på andra sätt än barnböcker och romaner. Urvalet i *New Swedish Books* kan motiveras med utgångspunkt i instruktioner och reg-

leringsbrev. Icke desto mindre är kvalitetskravet något som skiljer Kulturrådet från litteraturexportens övriga aktörer, för vilka litteraturen ofta är ett medel för att åstadkomma något annat (ekonomisk vinst, främjande av Sverige-bilden, etcetera). Kulturrådet tar heller inte hänsyn till om ett översatt verk blir försäljningsmässigt framgångsrikt; deras arbete slutar när boken är tryckt. Även på detta avgörande sätt skiljer de sig naturligtvis från förlagen och agenterna.

Svenska institutet är en statlig myndighet med uppdrag att öka omvärldens förtroende och intresse för Sverige.⁶⁶ Genom utbyten och informationssatsningar rörande utbildning, vetenskap, kultur och näringsliv ska samarbeten och långsiktiga relationer med andra länder främjas. Ett viktigt inslag är stödet till utländska universitet med svenskundervisning. Svenska institutets verksamhet kan förstås som ett slags offentlig diplomati, det vill säga som ett komplement till den traditionella diplomatin genom att den främjar dialog med aktörer i civilsamhället. De övergripande målen kan vara av olika slag. Dels finns det förstås ekonomiska skäl till att sprida kunskap om Sverige och svenska företag, dels kan det finnas länder där traditionell diplomati av olika skäl är mindre framgångsrik och där den offentliga diplomatin därför kan vara ett alternativ (ett annat begrepp som används för att beskriva samma typ av kommunikation är *soft power*). Svenska institutet verkar också för att uppmärksamma frågor som är viktiga för Sverige. Som sådana brukar nämnas demokrati, pressfrihet, jämställdhet och hållbarhet.

"Jag tror inte att man stärker bilden av Sverige och svensk litteratur utomlands genom att ge stöd till böcker som inte har någon potential att sälja."

TOR JONASSON, SALOMONSSON AGENCY

Den stora bredden i denna verksamhet framgår också av att Svenska institutet får finansiering från flera olika departement, bland dem Näringsdepartementet och Utbildningsdepartementet. Myndighetshandläggare för Svenska institutet är arbetsgruppen Kultur och Sverige bilden vid Utrikesdepartementets enhet för främjande och hållbart företagande.⁶⁷ Denna arbetsgrupp fördelar också medel till utlandsmyndigheterna, det vill säga till ambassaderna och konsulaten, samt formulerar deras instruktioner och utbildar deras anställda. Svenska institutet samverkar bland annat med ambassader och konsulat genom att skapa utställningar och så kallade *tool kits* som kan användas av beskickningarna.⁶⁸

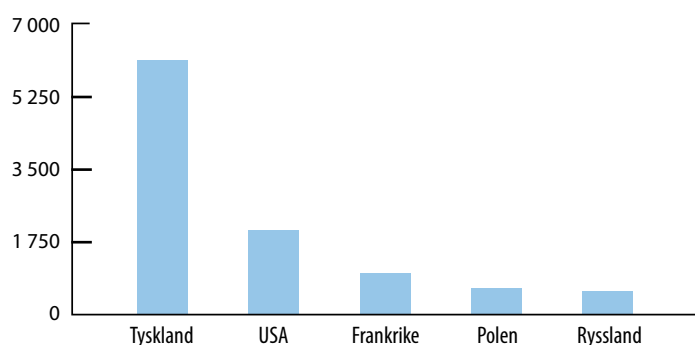
Som denna presentation visar är Svenska institutets verksamhet mycket bred. Sedan länge finns en omfattande projektverksamhet kopplad till ett antal olika tematiska områden, varav ett är litteraturen. Där kan det till exempel handla om bilaterala utbytesprojekt, residensverksamhet för författare och serietecknare, festivalsamarbeten och diverse nätverksstärkande insatser mellan svenska och utländska litteraturaktörer. Litteraturen har alltså betydelse för flera av myndighetens verksamhetsområden. På individuell nivå anses den kunna skapa intresse för Sverige. Att satsa på litteraturen betraktas som ett sätt att främja viktiga värden såsom hållbarhet och demokrati. Detta avspeglas i Svenska institutets utställningsmaterial (som uppdateras löpande men under 2018–2019 har handlat om deckare och barnlitteratur).

Stödet till utländska universitet med svenskundervisning är också nära kopplat till litteraturen. Enkäter visar att många studenter läser svenska för att de har blivit intresserade av svensk litteratur. Litteraturen utgör också ett viktigt material för undervisningen. Enligt Svenska institutets statistik för läsåret 2017–2018 fanns då 33 166 studenter som studerade svenska vid 228 universitetsinstitutioner, varav 15 037 utanför Norden (av de som studerar svenska i Norden gör 99,6 procent det i Finland). Av de utomnordiska svenskstudenterna finns flest i Tyskland (6 118 vid 55 institutioner), USA (2 042 vid 26 institutioner), Frankrike (996 vid 11 institutioner), Polen (633 vid 12 institutioner) och Ryssland (573 vid 19 institutioner).

”Kultur generellt men också litteratur specifikt är en väldigt tacksam väg att gå för att möta och skapa dialog med andra länder där det på vissa områden är svårare att nå fram.”

ANNA KNUTSSON, ENHETEN FÖR FRÄMJANDE OCH HÅLLBART FÖRETAGANDE, UTRIKESDEPARTEMENTET

Utomnordiska länder med flest svenskstudenter

Svenska institutet stödjer universitetsinstitutionerna på flera olika sätt. Bland annat kan de ge bidrag för att arrangera besök av svenska författare eller för att delta vid bokmässor och andra arrangemang, ofta i samverkan med utlandsmyndigheterna. Sådana besök bidrar förstås till att stärka undervisningen och studenternas intresse för Sverige och svenska förhållanden, och det har också visat sig att författare som gärna gör den här typen av besök tenderar att bli framgångsrika hos utländska förlag. Bland de författare som har genomfört resor och arrangemang i Svenska institutets regi återfanns under åren 2016–2018 Sara Lövestam som deltog i författarsamtal i Tyskland, Isabelle Ståhl som deltog i författarsamtal och workshop i Polen samt Mats Berggren som deltog i en föreläsning vid svenska språk dagar i Ryssland. Av de 22 författaresor som arrangerades gick samtliga till Europa: 5 till Tyskland, 4 till Frankrike, 4 till Polen, 33 till Italien, 2 till Belgien och 1 vardera till Bulgarien, Ryssland, Slovakien och Österrike.⁶⁹

Svenska institutet arbetar alltså inte med litteraturen för dess egen skull, utan främst med offentlig diplomati och svenskundervisning. Svenskundervisningen är dock en förutsättning för att litteratur ska översättas, eftersom de utländska universiteten utbildar framtida översättare av svensk litteratur. I praktiken måste myndigheten också ta hänsyn till litteraturens såväl litterära som instrumentella värden, eftersom verksamhetsområdet närmast av nödvändighet utgör en mötesplats för olika litteratursyner. För uppdragsgivarna (i första hand Utrikesdepartementets enhet för främjande och hållbart företagande) är litteraturen i första hand en ”bärare av Sverige bilden” (tillsammans med andra kreativa discipliner som musik och mode), men samtidigt samarbetar Svenska institutet ständigt med svensklärare och författare som snarare prioriterar litteraturens ”egenvärden”. Resultatet blir en verksamhet som är betydligt bredare men också mindre renodlad än Kulturrådets.

Litteraturexportens aktörer skiljer sig från varandra på flera sätt. Kulturrådet arbetar med främjande av ”svensk kvalitetslitteratur”, vilket innebär att de tvingas välja bort en stor del av litteraturen. Svenska institutet har till uppgift att sprida information och kunskap om Sverige och det svenska språket i utlandet samt att främja samarbete och långsiktiga relationer med andra länder, bland annat vad gäller kultur. För förlagen och agenterna är den främsta drivkraften att sälja litteratur och rättigheter till litterära verk med ekonomisk vinst.

Svenska institutet och deras uppdragsgivare Utrikesdepartementet och Näringsdepartementet har intresse av att främja svenska företag. De menar också att de arbetar med spridandet av viktiga kärnvärden, såsom jämställdhet, demokrati och pressfrihet. Därvidlag kan litteraturen användas som redskap, men främjandet av svensk litteratur kan knappast beskrivas som ett egenvärde utifrån de målsättningar som ligger till grund för denna verksamhet. Om man kan tala om en litteratursyn som förenar såväl förlag och agenturer som Svenska institutet och dess uppdragsgivare är det en enligt vilken litteraturen dels får sitt värde som förmedlare av tankar och idéer, dels inte i någon väsentlig mening skiljer sig från produkter från andra kreativa näringar. Litteraturen är alltså oftast intressant på andra sätt än genom sin rena ”litteraritet”.

För Kulturrådet gäller däremot närmast motsatt förhållande. Deras viktigaste intresse är att främja spridningen av svensk ”kvalitetslitteratur”, vilket innebär att litterariten står i centrum. Kulturrådet tar därmed endast i sekundär mening hänsyn till ”Sverige bilden” eller till ekonomiska vinster hos svenska eller utländska förlag (även om det naturligtvis kan hävdas att spridandet av ”kvalitetslitteratur” också genererar en positiv Sverige bild). I någon mån utgår de alltså från en litteratursyn enligt vilken litteraturen är självständig i förhållande till den politiska eller ekonomiska världen och därmed inte kan bedömas enligt andra kriterier än sina egna. Det litterära kapitalet står fritt från andra typer av kapital, inte minst det ekonomiska. Här råder alltså vad den franske sociologen Pierre Bourdieu har beskrivit som ”den omvända ekonomin”, det vill säga att det litterära kapitalet står i centrum, ofta på det ekonomiska kapitalets bekostnad. Med utgångspunkt i förläggarnas eller agenturernas intressen kan Kulturrådets verksamhet därför upplevas som just ”omvänd” i betydelsen att det litterära kapitalet värderas högre än det ekonomiska.

Samtidigt delar Kulturrådet, förlagen och agenterna några avgörande ambitioner, till exempel att fler svenska författarskap ska översättas. Utan agenterna skulle Kulturrådet också få betydligt färre chanser att bidra till översättning, eftersom det oftast är agenterna som förmedlar kontakten mellan svenska och utländska förlag. Bland de författarskap som får stöd från Kulturrådet dominerar

nämligen de som representeras av agenter. Och utan Kulturrådet, som ger stöd till de utländska förlagen för översättning av vissa typer av litteratur, för provöversättningar och för resor skulle åtminstone vissa agents arbete bli betydligt svårare. Detta gäller förstås särskilt de agenter som inte i första hand arbetar med bästsäljare. För deras förhandlingar kan det vara helt avgörande om den utländska förläggaren kan räkna med att få delar av översättningskostnaden täckt av Kulturrådets bidrag. Vissa utländska förlag vill att kontrakten med agenturen skrivs på villkor att översättningsstöd beviljas. Vissa förlag har helt specialiserat sig på sådan litteratur som kan tänkas få stöd av Kulturrådet. Här finns alltså anledning att tala om dels gemensamma intressen, dels ett ömsesidigt beroende mellan två av litteraturexportens främsta aktörer.

Vad behöver göras?

DE AKTÖRER SOM HÄR har beskrivits arbetar alla med internationell spridning av svensk litteratur. Även om de har delvis olika litteratursyn, olika drivkrafter och olika metoder, förenas de i ambitionen att fler svenska verk ska översättas till andra språk. Med utgångspunkt i vad som har framkommit under arbetet med denna rapport kan ett antal slutsatser dras om vad som bäst skulle gynna översättning av svensk litteratur.

Tillgången på kompetenta översättare är central. Om översättare till ett visst språk saknas eller är få uppstår vad som beskrivs som "flaskhalsar" där litteraturexporten hindras, trots att det finns både intresserade förlag och möjlighet att få statligt översättningsstöd. Följaktligen är Svenska institutets stöd till utländska universitetsinstitutioner med svenskundervisning av mycket stor betydelse, eftersom det är där många framtida översättare får sin utbildning. Kulturrådets satsningar (i samarbete med Svenska institutet) på översättarseminarier i exempelvis Italien och Frankrike tjänar förstås samma syfte.

Flera aktörer efterfrågar också en ökning eller en diversifiering av översättningsstöden. Stöd bör ges till fler typer av litteratur samt ytterligare anpassas till förlagens respektive behov. För barnboks-förlag och förlag som arbetar med illustrerad facklitteratur är Kulturrådets stöd för illustrerade böcker och särskilt kostsamma produktioner till exempel minst lika viktigt som det regelrätta översättningsstödet. För agenterna är det lättare att sälja rättigheter om de utländska förläggarna kan räkna med att få delar av översättningskostnaden betald av statliga medel. Vissa verk som uppfyller Kulturrådets kvalitetskrav blir ändå utan bidrag eftersom pengarna inte räcker till (klassiker sorteras till exempel ofta bort). Samtidigt bör dock betonas att beviljandegraden för ansökningar om översättningsstöd är relativt hög (70 procent 2018). Utöver ett ökat översättningsstöd efterfrågas ett mer omfattande och utvecklat arbete med att bjuda in utländska författare och förläggare.

Angående agenternas verksamhet går det att peka på flera olika förslag. Medan vissa menar att man inte får vara kräsen utan snarare bör sträva efter att hitta det som tilltalar publiken anser andra att ett mer långsiktigt arbete måste byggas på en balans mellan bästsäljare inom exempelvis spänningslitteraturen och långsäljare med högre status. De skiftande trenderna på den internationella bokmarknaden, där modet växlar som ett resultat av särskilt framgångsrika titlar, verkar också peka på vikten av mångsidighet. Om svenska agenter hårdatsatsar på enbart deckare hamnar andra typer av litteratur i skymundan. Det ger upphov

"Om man verkligen vill att exporten ska växa så behövs mycket mer pengar till de olika stödformer som ges idag."

KRISTINA LINDBERG, SVENSKA INSTITUTET

till en endimensionell bild av Sverige och svensk litteratur. En sådan likriktning begränsar också tillväxten av framtida succéer. Resultatet blir att agenter och förlag står oförberedda när det litterära modet växlar.

Flera aktörer upplever att arbetet med litteraturexporten har professionaliserats och systematiserats under senare år. Vissa uppgifter har också renodlats: agentrollen har ytterligare utkristalliserats och Kulturrådet har tagit över administrationen av översättningsstödet samt fungerar som ett slags kontaktpunkt för aktörerna inom det internationella litteraturutbytet. Här finns en potential för ökad tydlighet som kan tas tillvara. En återkommande synpunkt är att alla de aktörer som här har beskrivits har viktiga uppgifter, men att de i än högre grad måste lära sig förstå varandras verksamhet, uppgifter och mål. Koordinationen och kontaktnäten kan med andra ord bli betydligt bättre. Detta gäller också i mötet med andra aktörer, till exempel utlandsmyndigheter och utländska förlag, som måste nås av tydlig information om vem som ska kontaktas i vilket ärende.

Slutord

2000-TALET HAR HITTILLS varit en framgångsperiod för spridningen av svensk litteratur i utlandet. På samma sätt som det talas om ett svenskt "musikunder" finns det all anledning att tala om ett liknande "litteraturunder". Mest iögonfallande har framgångarna varit för kriminal- och spänningslitteraturen, särskilt under den senaste tioårsperioden. Med ett historiskt perspektiv finns det dock anledning att också framhäva den svenska barn- och ungdomslitteraturen, som fick sitt slutgiltiga genombrott på de utländska marknaderna under 1970-talet och som fortfarande upprätthåller en mycket framskjuten position, mycket tack vare Astrid Lindgren. Sammanfattningsvis är det författarskap hemmahörande inom mer publikdrivna genrer som har lyckats skapa internationell uppmärksamhet för svensk litteratur. Framgångarna för den svenska högstatuslitteraturen har varit betydligt mer blygsamma, och har därmed inte resulterat i samma breda intresse för Sverige och svenska förhållanden.

När det gäller barnlitteraturen är dess ställning motsägelsefull. Mycket tyder på att litteratur för barn och ungdom har varit bland de viktigaste svenska kultur-exportartiklarna. Enligt flera uppskattningar står de för en majoritet av de översatta titlarna. Framgångarna har också varit mer eller mindre konstanta under åtminstone ett halvsekel. Samtidigt värderas barnböckerna relativt lågt. Under år 2018 stod barn- och ungdomslitteraturen för fyra av tio översättningskontrakt men bara för en dryg tiondel av intäkterna. Endast en tredjedel av de böcker som fick översättningsstöd från Kulturrådet under de senaste tio åren var böcker för barn och unga vuxna.

Ändå tycks den svenska barnlitteraturen alltså erbjuda mycket av det som flera av översättningsfältets främsta aktörer är ute efter. För förlag och agenter kan dess goda rykte och ihållande popularitet skapa förutsättningar för långsiktiga ekonomiska framgångar och för Svenska institutet verkar det logiskt att i den Sverige-främjande verksamheten satsa på den typ av litteratur som sedan länge dominerar översättningsströmmen.

I rapporten har också diskuterats de olika aktörer som har störst betydelse för vad som kan kallas "översättningens infrastruktur", främst förläggarna, agenterna, Svenska institutet och Kulturrådet. De flesta tycks överens om att de olika verksamheterna har specialiserats under den senaste tioårsperioden och att denna utveckling har varit positiv för den svenska litteraturexporten. Samtidigt påtalas behovet av översikt och tydlighet; de olika aktörerna bör vara medvetna om hur motparterna resonerar. En sådan medvetenhet gör översättningsarbetet enklare och bidrar också till ökad transparens utifrån de utländska förläggarnas och kulturförmedlarnas perspektiv.

SLUTORD

Slutligen går det inte att bortse från att den svenska litteraturens framgångar i utlandet ofta har varit resultatet av ihärdiga insatser från enskilda personer, sådana som C. G. Bjurström, Kerstin Kvint, Agneta Markås och Niclas Salomonsson. Deras arbete vittnar om vikten av ett konstant engagemang. Den svenska litteraturen blir inte framgångsrik av sig själv. Konkurrensen är hård, såväl från andra nordiska länder som från likartade litteraturer i andra delar av världen. Samtidigt visar historien att den som verkligen satsar på att få svensk litteratur översatt kan belönas med mycket stor framgång.

Källor och litteratur

- Berglund, Karl, Deckarboomen under lupp. *Statistiska perspektiv på svensk kriminallitteratur 1970–2010*, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 64 (Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet, 2012)
- , ”A Turn to the Rights”, i *Hype: Bestsellers and Literary Culture*, red. Jon Helgason, Sara Kärrholm & Ann Steiner (Lund: Nordic Academic Press, 2014), s. 67–87
- , ”With a Global Market in Mind: Agents, Authors, and the Dissemination of Contemporary Swedish Crime Fiction”, i *Crime Fiction as World Literature*, red. Louise Nilsson, David Damrosch & Theo D’haen (London & New York: Bloomsbury Academic, 2017), s. 77–89
- Brandel, Tobias & Lina Kalmteg, ”Under press”, i *Svenska dagbladet* 26.9.2009
- Briens, Sylvain, *Paris. Laboratoire de la littérature scandinave moderne 1880–1905*, Histoire de Paris (Paris: L’Harmattan, 2010)
- Damrosch, David, ”World Literature in a Postcanonical, Hypercanonical Age”, i *Comparative Literature in an Age of Globalization*, red. Haun Saussy (Baltimore: The John Hopkins U. P., 2006), s. 43–53.
- Espmark, Kjell, ”Svensk litteratur – en exportvara. Tal i Svenska Akademien 20 december 2003”, i *Albatrossen på däck* (Stockholm: Norstedts, 2018), s. 44–54
- Furuland, Lars, ”Barnboken som exportvara”, i *Dagens Nyheter* 18 juni 1977
- Hedberg, Andreas, ”Språk, genrer, författare. Sökningar i Kungl. bibliotekets bibliografi *Suecana Extranea*”, i *Svensk litteratur som världslitteratur. En antologi*, red. Johan Svedjedal, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 65 (Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet, 2012), s. 117–134
- , ”Ett unikt kulturflöde. Den svenska skönlitteraturens väg till Frankrike”, i *Médiations interculturelles entre la France et la Suède. Trajectoires et circulations de 1945 à nos jours*, red. Sylvain Briens & Mickaëlle Cedergren (Stockholm: Stockholm University Press, 2015), s. 111–117
- Heggestad, Eva, ”Nils Holgerssons underbara resa över världen”, i *Svensk litteratur som världslitteratur. En antologi*, red. Johan Svedjedal, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 65 (Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet, 2012), s. 101–115
- Heilbron, Johan & Gisèle Sapiro, ”Outline for a Sociology of Translation: Current Issues and Future Prospects”, i *Constructing a Sociology of Translation*, red. Michaela Wolf & Alexandra Fukari (Amsterdam: John Benjamins, 2007), s. 93–107
- Kvint, Kerstin, ”Svenska barnböcker utomlands”, i *Barnboken. Information från Svenska barnboksintitutet* 1982:1, s. 16–19
- , *Astrid i vida världen. Sannsagan om Astrid Lindgrens internationella succé. En kommenterad bibliografi* (Stockholm: Kvints, 1997)

KÄLLOR OCH LITTERATUR

- Leffler, Yvonne, "Prosaförfattaren Almqvist ur ett transkulturellt perspektiv. Översättningar och internationell spridning", i *Almqvistvariationer. Receptionsstudier och omläsningar*, Almqviststudier, 7, red. Anders Burman & Jon Viklund (Stockholm & Göteborg: Makadam förlag, 2018), s. 171–190
- Lindqvist, Yvonne, "Det skandinaviska översättningsfältet – finns det?", i *Språk & stil*, NF 25, 2015, s. 69–87
- Lönnroth, Lars, "Den svenska litteraturen på världsmarknaden", i *Den svenska litteraturen*, [7:] *Bokmarknad, bibliografier, samlingsregister*, red. Lars Lönnroth & Hans-Erik Johannesson (Stockholm: Bonniers, 1990), s. 38–43
- Michanek, Germund, *Författaren och samhället* (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1972)
- Musikbranschen i siffror. Statistik från musikåret 2017* (Stockholm: Musiksverige, 2018)
- Nationalbibliografen i siffror 2016* (Stockholm: Kungl. biblioteket, 2017)
- Nordenfors, Ola, "Frithiofs saga – en framgångssaga", i *Svensk litteratur som världslitteratur. En antologi*, red. Johan Svedjedal, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 65 (Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet, 2012), s. 83–100
- Pettersson, Jan-Erik, "Agentroll i förändring", i *Svensk bokhandel 2010:16*, s. 10–15
- Sapiro, Gisèle, "Globalization and Cultural Diversity in the Book Market: The Case of Literary Translations in the US and in France", i *Poetics* 38 (2010), s. 419–439
- Svedjedal, Johan, "Förord", i *Svensk litteratur som världslitteratur. En antologi*, red. Johan Svedjedal, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 65 (Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet, 2012), s. 7–8 [2012a]
- , "Svensk skönlitteratur i världen. Litteratursociologiska problem och perspektiv", i *Svensk litteratur som världslitteratur. En antologi*, red. Johan Svedjedal, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 65 (Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet, 2012), s. 9–81 [2012b]
- Tellgren, Christina, *På barnens bokmarknad. Utgivningen av barn- och ungdomslitteratur i Sverige 1966–1975*, Skrifter utgivna av Svenska Barnboksinstitutet, 14 (diss. Uppsala; Stockholm: Bonniers Juniorförlag, 1982)
- Wikberg, Erik, *Bokförsäljningsstatistiken. Helåret 2018* (Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen och Svenska Förläggareföreningen, 2019)
- Wizelius, Ingemar, "Svensk litteratur utomlands", i *Modersmåslärarnas förening. Årsskrift 1968–69*, red. Ragnar Eklund (Göteborg: Modersmåslärarnas förening, 1969), s. 30–45

Intervjuer

Linda Altrov Berg, Norstedts Agency, Stockholm, 18 juni 2019

Susanne Bergström Larsson, Kulturrådet, Stockholm, 27 maj 2019

Catrine Christell och Melina Nordstrand, Opal bokförlag, 5 juni 2019

Tulle Durling, Henrik C. Enbohm, Viktor Hennius, Charlotta Johansson, Monika Rönngren och Kristina Lindberg, Svenska institutet, Stockholm, 4 juni 2019

Magdalena Hedlund, Hedlund Literary Agency, Stockholm, 25 juni 2019

Tor Jonasson, Salomonsson Agency, Stockholm, 16 september 2019

Anna Knutsson, Enheten för främjande och hållbart företagande, Utrikesdepartementet, Stockholm, 26 juni 2019

Referenser

- ¹ Wizelius 1969, s. 30.
- ² Wizelius 1969, s. 31.
- ³ Se t.ex. Heilbron & Sapiro 2007.
- ⁴ Wikberg 2019, s. 19.
- ⁵ Redogörelsen för barn- och ungdomslitteraturens villkor bygger på en intervju med Melina Nordstrand, agent på Opal förlag.
- ⁶ Pettersson 2010, s. 11.
- ⁷ Uppgifter om omsättningen för allmänlitteratur har tagits fram av Erik Wikberg, forskare på Handelshögskolan.
- ⁸ Musikbranschen i siffror.
- ⁹ Uppgifter om Kulturrådets översättningsstöd har tillhandahållits av Susanne Bergström Larsson, enhetschef för internationellt litteraturutbyte.
- ¹⁰ Svedjedal 2012a, s. 7.
- ¹¹ Berglund 2012.
- ¹² Svedjedal 2012b, s. 9.
- ¹³ Brandel & Kalmteg 2009.
- ¹⁴ Espmark 2008, s. 45.
- ¹⁵ Espmark 2008, s. 46.
- ¹⁶ Espmark 2008, s. 48.
- ¹⁷ Espmark 2008, s. 46–47.
- ¹⁸ Lönnroth 1990, s. 39.
- ¹⁹ Tellgren 1982, s. 87 resp. 89.
- ²⁰ Tellgren 1982, s. 90.
- ²¹ Tellgren 1982, s. 26.
- ²² Tellgren 1982, s. 27–29.
- ²³ Furuland 1977.
- ²⁴ Se t.ex. Hedberg 2012, s. 123.
- ²⁵ Se t.ex. Kvint 1997, s. 14–16.
- ²⁶ Wizelius 1969, s. 45.
- ²⁷ Wizelius 1969, s. 33.
- ²⁸ Wizelius 1969, s. 45.
- ²⁹ Wizelius 1969, s. 33.
- ³⁰ Hedberg 2012, s. 121.
- ³¹ Wizelius 1969, s. 39.
- ³² Svedjedal 2012b, s. 59–60. Om hyperkanon, se Damrosch 2006, s. 45.

- ³³ Wizelius 1969, s. 39.
- ³⁴ Wizelius 1969, s. 32. Om nordiska kulturpersonligheter i Paris under åren 1880–1905, se Briens 2010, ssk. kapitlet ”Paris – contre-champ culturel” (s. 41–108).
- ³⁵ Wizelius 1969, s. 36.
- ³⁶ Heggstad 2012, s. 104–110.
- ³⁷ Nordenfors 2012, s. 89. Jfr Wizelius, s. 35.
- ³⁸ Wizelius 1969, s. 35–36.
- ³⁹ Leffler 2018, s. 173.
- ⁴⁰ Leffler 2018, s. 184.
- ⁴¹ Se t.ex. Lönnroth 1990, s. 38.
- ⁴² Lindqvist 2015.
- ⁴³ Svedjedal 2012b, s. 55–56.
- ⁴⁴ Hedberg 2015, s. 113.
- ⁴⁵ Nationalbibliografen i siffror 2016.
- ⁴⁶ Statistik från Kulturrådet har tillhandahållits av Susanne Bergström Larsson, enhetschef för internationellt litteraturutbyte.
- ⁴⁷ Beskrivningen av de asiatiska marknaderna som särskilt betydelsefulla för den svenska barn- och ungdomslitteraturen bygger på en intervju med Melina Nordstrand, agent på Opal förlag.
- ⁴⁸ Kvint 1982, s. 18.
- ⁴⁹ Hedberg 2012, s. 121.
- ⁵⁰ Denna beskrivning av romanformen bygger på en intervju med Linda Altrov Berg, agent på Norstedts förlag.
- ⁵¹ Beskrivningen av hur den svenska barnlitteraturen har tagits emot i Tyskland och Frankrike bygger på en intervju med Melina Nordstrand, agent på Opal förlag.
- ⁵² Beskrivningen av trender på översättningsmarknaden bygger på en intervju med Magdalena Hedlund, agent på Hedlund Literary Agency.
- ⁵³ Uppgifter om aktuella trender på översättningsmarknader under den senaste tiden har lämnats av flera agenter som har intervjuats för denna rapport.
- ⁵⁴ Berglund 2014, s. 71–74.
- ⁵⁵ Berglund 2014, s. 75.
- ⁵⁶ Berglund 2012, s. 71. För en mer utförlig beskrivning av relationen mellan deckarboomen och agenternas framväxt, samt av den svenska agentnäringens historia över huvud taget, se även s. 68–75 samt Berglund 2017.
- ⁵⁷ Berglund 2014, s. 80 resp. 70.
- ⁵⁸ Pettersson 2010, s. 11.
- ⁵⁹ Lindqvist 2015.

REFERENSER

- ⁶⁰ Beskrivningen av de nutida agenterna och deras verksamhet bygger på intervjuer med Linda Altrov Berg, agent på Norstedts förlag, Magdalena Hedlund, agent på Hedlund Literary Agency, Melina Nordstrand, agent på Opal förlag (från Opal förlag deltog också Catrine Christell, förläggare) och Tor Jonasson, agent på Salomonsson Agency.
- ⁶¹ Beskrivningen av agenternas praktiska arbete bygger i hög grad på en intervju med Linda Altrov Berg, agent på Norstedts förlag.
- ⁶² Berglund 2017, s. 80–81.
- ⁶³ Beskrivningen av de fristående agenturerna bygger i hög grad på intervjuer med Magdalena Hedlund, agent på Hedlund Literary Agency och Tor Jonasson, agent på Salomonsson Agency.
- ⁶⁴ Det bör noteras att det också finns utländska aktörer som ur mottagarkulturens synvinkel bidrar till spridningen av svensk litteratur i översättning. Ett exempel på en sådan aktör är det franska Centre national du livre (som lyder under det franska kulturdepartementet), som ger stöd för översättningar såväl från som till franska. För mer information om CNL, se Sapiro 2010, s. 433.
- ⁶⁵ Beskrivningen av Kulturrådets verksamhet bygger på en intervju med Susanne Bergström Larsson, enhetschef för internationellt litteraturutbyte, som också har tillhandahållit den statistik som redovisas i detta avsnitt.
- ⁶⁶ Beskrivningen av Svenska institutets verksamhet bygger på intervjuer med Tulle Durling, Henrik C. Enbohm, Viktor Henniuss, Charlotta Johansson, Kristina Lindberg och Monika Rönngren. Charlotta Johansson har också tillhandahållit den statistik som redovisas i detta avsnitt.
- ⁶⁷ Beskrivningen av Utrikesdepartements arbetsgrupp för Kultur och Sverige bilden bygger på en intervju med Anna Knutsson på Enheten för främjande och hållbart företagande.
- ⁶⁸ Svenska institutets *tool kits* kan även användas av andra aktörer, men det är bara ambassader och konsulat som kan ansöka om ett medföljande produktionsbidrag.
- ⁶⁹ Dessa resor ägde alltså rum inom ramarna för Svenska institutets arbete med svenskundervisning vid utländska universitet. Författarresor förekommer också i anslutning till Svenska institutets övriga projektverksamhet i form av exempelvis bilaterala utbytesprojekt, residensverksamhet och festivalsamarbeten.

SVENSKA FÖRLÄGGARE AB
Kungstensgatan 38, 113 59 Stockholm
TEL 08-736 19 40
www.forlaggare.se